

Uteliggarens plats i stadens offentliga rum

Homeless people's place in the public spaces of the city

Lina Gerdin

Uteliggarens plats i stadens offentliga rum

Homeless people's place in the public spaces of the city

Lina Gerdin

Handledare: Emma Paulsson, Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Eivor Bucht, Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2013

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Uteliggare, hemlösa, offentliga rum, lag, reglering, utformning, stadsplanering, Sverige, Nordamerika

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammandrag

Målet med denna uppsats är att studera hur regleringen kring användningen av offentliga rum påverkar tillgängligheten till offentliga rum för uteliggare i den svenska och den nordamerikanska kontexten. Jag undersöker och diskuterar hur en ökande reglering och övervakning påverkar uteliggare i stadens offentliga rum samt vilka skäl som tas upp för att driva ut dem. Arbetet lyfter också upp vilka strategier som finns i Sverige och Nordamerika för att driva bort uteliggare från de offentliga rummen i staden och på vilket sätt strategierna skiljer sig åt.

Undersökningen av de offentliga rummen i staden, görs med utgångspunkt från uteliggares situation eftersom det ställer frågan om vem de offentliga rummen är till för på sin spets. Vem det offentliga rummet är tillgängligt för är en fråga jag tycker är både viktig och intressant.

Uppsatsens ämne och frågeställningar är intressanta för mig som landskapsarkitekt då landskapsarkitekten för det första måste förhålla sig till den regleringen kring de offentliga rummen som finns och för det andra planerar och utformar stadens offentliga rum. Landskapsarkitekter är alltså både påverkade av de strategier som finns för att exkludera uteliggare från allmänna platser och påverkar, genom sin yrkesroll, uteliggarnas situation.

Genom litteraturstudier av den svenska och den nordamerikanska kontexten och en lagtextstudie av svenska lagar försökte jag finna svar på mina frågeställningar och förstå de strategier som används för att hantera uteliggare i stadens offentliga rum.

Resultatet av studien visar på hur uteliggare i både Nordamerika och Sverige drivs bort från de offentliga rummen och osynliggörs för att städerna ska uppfattas som städade och locka turister och investerare. Genom ökande reglering och övervakning försvåras uteliggares liv i de offentliga rummen. Strategierna som används är olika i de båda kontexterna. I Nordamerika förbjuds och kriminaliseras många av de beteenden som är typiska hos uteliggare genom reglering. I Sverige däremot används främst övervakning, utformning av de offentliga rummen och opinionsbildning kring de offentliga rummen för att styra bort uteliggarna.

Nyckelord: Uteliggare, hemlösa, offentliga rum, lag, reglering, utformning, stadsplanering, Sverige, Nordamerika

Abstract

The aim of this paper is to study how the regulation of the use of public space affects the accessibility of public spaces for homeless people in the Swedish and the North American context. I study and discuss how increasing regulation and supervision affects homeless people in public spaces as well as the motives to expel them. The work also points out what strategies are used in Sweden and North America to drive away the homeless from public spaces in the city and how the strategies differ.

The study of public spaces in the city, is based on the situation for homeless people as it poses the question of who the public space is for. Who the public space is available for is a question I think is both important and interesting.

The thesis topic and issues were interesting to me as a landscape architect since the landscape architect firstly has to relate to the regulation on the public spaces available and secondly, since they are planning and designing the city's public spaces. Landscape architects are thus both influenced by the strategies available to exclude the homeless from public places and they influence, through their profession, the situation of homeless people.

Through literature studies of the Swedish and North American context and a legal text study of Swedish laws, I tried to find answers to my questions and understand the strategies used to deal with homeless people in public spaces.

The results of the study show how homeless people in both North America and Sweden are driven away from the public rooms and made invisible for the cities to be perceived as clean and attract tourists and investors. By the increasing regulation and monitoring homeless people's lives in the public space become more difficult. The strategies used are different in the two contexts. In North America, it is done by forbidding and criminalizing many of the behaviors that are typical of the homeless through regulation. In Sweden, however, homeless people are diverted mainly by surveillance, the design of public spaces and by creating public opinion around the public spaces.

Keywords: Street homeless, homeless, public space, law, regulation, design, urban planning, Sweden, North America

Förord

Detta kandidatexamensarbete behandlar de strategier som finns för att begränsa uteliggares användning och tillgänglighet till stadens offentliga rum i Sverige och i Nordamerika. Arbetet är skrivet under mitt tredje år som student på landskapsarkitektprogrammet på SLU, Alnarp och motsvarar 15 högskolepoäng.

Jag vill tacka min handledare, Emma Paulsson, för hennes uppmuntran, värdefulla feedback och snabba svar. Ett tack riktar jag även till de medstudenter som korrekturläst och gett goda råd och synpunkter på arbetet samt mina vänner som varit ett stöd under hela processen och funnits där för mig när det känts hopplöst och jag behövt ett leende. Slutligen vill jag tacka min man Robert, för kärlek och tålamod.

Lina Gerdin

2013-05-28

Innehållsförteckning

Sammandrag	1
Abstract.....	2
Förord	3
Innehållsförteckning	4
Bakgrund	6
Frågeställning	7
Mål.....	7
Syfte	8
Material och Metod	8
Övergripande undersökningsdesign.....	8
Litteraturstudie.....	9
Fördelar och nackdelar med litteraturstudie	9
Genomförande	10
Studie av lagtext	11
Genomförande	11
Analysmetoder	11
Begreppsförklaringar	12
Offentliga och halvoffentliga rum i staden.....	12
Hemlöshet och Hemlösa	13
Betydelsen av offentliga rum för uteliggare.....	14
Kontroll och övervakning	15
Kampen om det offentliga rummet	16
Strategier för att städa upp staden och betydelsen av reglering av offentliga rum	18
Att städa upp staden	18
Strategier i Nordamerika	18
Strategier i Sverige	20
Reglering som strategi.....	21
Reglering i Nordamerika.....	22
Reglering i Sverige	25

Diskussion	28
Avslutande Reflektion.....	32
Reflektion av metod och resultat	32
Vidare forskning	33
Källförteckning	35

Bakgrund

Denna uppsats skrivs inom ramen för kandidatuppsats inom landskapsarkitektprogrammet. Jag har valt att skriva om uteliggares situation i stadens offentliga rum i Sverige och i Nordamerika. Särskilt fokus har jag lagt på hur regleringen av användningen och tillgängligheten av de offentliga rummen påverkar uteliggares situation och vilka strategier som används för att underlätta eller försvåra för gruppen.

Mitt ämnesval bygger på att jag tycker att stadens offentliga rum skall vara till för *alla*. Min upplevelse är att diskussionen kring offentliga rum idag tenderar att handla om hur städerna kan komma till rätta med problemen som exempelvis uteliggare utgör i det offentliga rummet genom att driva bort dem från dessa platser. Jag tycker att diskussionen istället borde handla om hur de offentliga rummen skall kunna användas av alla i samhället utan att någon skall behöva vara orolig eller rädd.

Kunskap om vilka strategier som används för att hantera uteliggare i stadens offentliga rum, och hur regleringen påverkar uteliggares situation i de offentliga rummen, är relevant för landskapsarkitekter. Landskapsarkitekter måste förhålla sig till den reglering och de politiska beslut som finns kring de offentliga rummen och hur rummens tillgänglighet kan begränsas. Jag tycker att ämnet och frågeställningarna är intressanta för mig som blivande landskapsarkitekt då landskapsarkitekter planera och utformar de offentliga rummen i staden, och i tjänstemannapositioner kan komma att influera de politiska besluten som skapar förutsättningar för de offentliga rummens design och användning.

Jag valde att studera de offentliga rummen i staden, med utgångspunkt från uteliggares situation då användningen av de offentliga rummen i staden alltmer har kommit att innebära platser för rekreation och nöje istället för platser för människor att mötas och vistas. De offentliga rummen verkar bli mer och mer exkluderande. Hur användbarheten av stadens offentliga rum minskar genom medvetna strategier som staten, kommunen och planerare använder blir tydligt då offentliga rum betraktas ur en exkluderad grupps perspektiv, såsom uteliggare. Vidare är uteliggare en grupp som sällan, om någonsin, beaktas vid planering och utformning av de offentliga rummen vilket gör det intressant och viktigt att diskutera offentliga rum med utgångspunkt i uteliggares situation. I vart fall om offentliga rum i realiteten skall vara tillgängliga för *alla* och inte bara för vissa.

Att mötas av uteliggare på gatan är något som väcker mycket känslor hos de flesta av oss. Uteliggare är en av de svagaste grupperna i samhället och deras situation associeras ofta med en mängd andra problem såsom missbruk eller psykiska sjukdomar (Rosengren, 2005, sid. 87). Hur begreppet hemlös, och uteliggare, har kommit att användas är djupt problematiskt eftersom begreppet hemlösa har kommit att innebära bara de individer som har ytterligare problem utöver själva avsaknaden av ett fast boende i den diskussion som förs i svensk media (Sahlin, 2012, sid. 349-350). Denna syn på hemlösa, och särskilt uteliggare, som en grupp med missbruksproblem, har lett till att denna grupp marginaliseras alltmer i samhället. På de platser som förr var vanliga tillhåll för uteliggare, såsom centralstationer och gallerior, arbetas det alltmer med att få bort denna grupp. I Sverige förekommer exempel på ingripanden som inneburit att hemlösa handgripligt flyttats från centrala platser inne i staden till periferin av staden (Doherty et al, 2008, sid. 301).

Uteliggares privata sfär är en del av det offentliga rummet (Rosengren, 2005, sid. 91). Många av de basala behov som människor har, såsom att sköta hygien, socialisera och sova, förväntas människor sköta i tryggheten av sina hem. Uteliggares avsaknad av hem gör

att de är förvisade till att sköta dessa behov på allmänna platser/ i det offentliga rummet (Doherty et al, 2008, sid. 305).

I Sverige, Europa och Nordamerika arbetar myndigheter och privata initiativtagare, såsom kommersiella företag, mark- och fastighetsägare, tillsammans för att förbättra stadskärnorna och öka deras attraktivitet. Samarbetsparterna försöker förändra stadens framtoning så att den upplevs som säker och trivsamt. Detta görs bland annat genom att göra de centrala delarna av städerna fria från det och de som signalerar förfall eller på andra sätt inte stämmer in på bilden som samarbetspartnerna försöker skapa. Uteliggarna drivs alltså bort från offentliga rum i stadskärnorna, i både Sverige och Nordamerika, som ett steg i ett försök att locka turister och investerare till städerna (Thörn, 2011, sid. 995 -997). En följd av detta blir att både myndigheter och privata intressen arbetar för att osynliggöra uteliggare från stadens centrala offentliga rum.

En växande trend i nordamerikanska och europeiska städer är att offentliga rum och allmänna ytor blir alltmer bevakade och tillgängligheten blir alltmer reglerad och villkorad. Att allt fler av de offentliga rummen i staden blir halvoffentliga leder till att tillgängligheten till dessa blir förbehållen vissa beteenden. Dessa beteenden är ofta kopplade till konsumtion. Möjligheten att utnyttja och beträda platsen kan begränsas i de fall någon bryter, eller misstänks för att bryta, de regler som är uppsatta för användandet av platsen (Doherty et al, 2008, sid. 290-291).

Denna utveckling av stadens offentliga rum till att bli alltmer privata och villkorade påverkar uteliggare särskilt eftersom de är en grupp som är beroende av det offentliga rummet. Det är i det offentliga rummet uteliggaren lever sitt liv och för att detta skall vara möjligt krävs det att det finns platser där individer tillåts att kravlöst finnas och platser som kan användas på varierande sätt. För det mesta är uteliggare en grupp som saknar köpkraft och därför inte har ett lämpligt beteende för de halvprivata ytorna som blir allt vanligare i svenska och nordamerikanska städer.

De teman som studien skall behandla är på vilket sätt offentliga rum används och av vem samt hur regleringen kring de offentliga rummen påverkar tillgängligheten av dessa. Studien görs med utgångspunkt i uteliggares situation. Jag diskuterar hur olika strategier används för att försvåra uteliggarnas situation i centrala delar av svenska och nordamerikanska städer, och argument som förs fram för att berättiga detta.

Frågeställning

Hur påverkar den ökade regleringen och övervakningen av offentliga rum uteliggares situation?

Vilka strategier finns för att driva bort uteliggare från centrala delar av staden och på vilka sätt skiljer sig strategierna åt mellan Sverige och Nordamerika?

Mål

Att i uppsatsform göra en studie av hur regleringen kring användningen av offentliga rum påverkar tillgängligheten till offentliga rum. Utgångspunkten för studien är uteliggares situation och studien görs med fokus på den svenska och nordamerikanska kontexten.

Syfte

Det jag vill studera är hur användningen av offentliga rum regleras och hur detta påverkar tillgängligheten och användningen av de offentliga rummen, med utgångspunkt i uteliggares situation.

Jag har valt att studera två huvudexempel; den svenska kontexten och den nordamerikanska kontexten. Då jag kommer att vara yrkesverksam i Sverige var det för mig ett självklart val att göra studien med fokus på den svenska kontexten. Den nordamerikanska kontexten valde jag eftersom det finns mycket forskning kring uteliggare i det offentliga rummet som härrör från Nordamerika.

Material och Metod

Övergripande undersökningsdesign

Studien gjordes med utgångspunkt från litteratur om uteliggares situation och användning av offentliga rum i europeisk, svensk och nordamerikansk kontext. Den svenska litteraturstudien kompletterades av en studie av svenska lagar, som i möjligaste mån motsvarar de lagar som tas upp i litteraturen om förhållandena i Nordamerika. Genom att studera både den svenska och den nordamerikanska kontexten hoppas jag kunna belysa möjliga framtida strategier i Sverige och deras för- och nackdelar. Litteraturen studeras utifrån "god vetenskaplig sed" (Lindstedt, 2013, sid. 139- 140).

Den nordamerikanska kontexten har jag undersökt i en litteraturstudie. Jag sökte efter forskningsartiklar om hur lagstiftning används som en strategi i Kanada och USA för att hantera uteliggare som befinner sig i stadens offentliga rum.

För att få en bild av hur lagstiftning påverkar situationen för uteliggare i Sverige satte jag mig in i lagtext och kommentarer till dessa. De lagrum jag har studerat är ordningsstadgan, brottsbalkens 16 kapitel, lag om omhändertagande av berusade personer m.m. och plan- och bygglagen. Jag har även gjort en litteraturstudie som fokuserar på forskning kring uteliggare och hemlöshet i Sverige.

Att jag valde att studera regleringen kring de offentliga rummen och hur reglering används som en strategi för att hantera uteliggare samt hur regleringen påverkar uteliggares situation beror på min bakgrund som juriststudent. Det blev tidigt tydligt hur viktig regleringen var i Nordamerika för att styra uteliggares beteenden och driva bort dem från innerstaden. Jag valde därför att undersöka i vilken mån motsvarande reglering stod att finna i Sverige. I slutändan fick jag begränsa mig till lagrum som behandlade rätten till att påverka planeringen av de offentliga rummen och begränsningen av dess användning. Jag har inte berört hur hemlöshet kan motarbetas av reglering eller på vilka sätt sociallagstiftningen påverkar hemlösheten i den svenska respektive den nordamerikanska kontexten.

Slutligen sammanställde och analyserade jag det material jag funnit och jämförde de olika regleringarna och strategierna jag hittat. Materialet är redovisat utifrån

Litteraturstudie

Jag sökte relevanta artiklar för min litteraturstudie i primo-artikelsök. De sökord jag använde mig av när jag letade efter artiklar var: homeless*¹, public space, public area, America, USA, Canada, och Sweden i olika kombinationer.

Fördelar och nackdelar med litteraturstudie

En fördel med att göra litteraturstudier är att det går relativt snabbt att se om det finns forskning kring ämnen som undersökts, vad denna forskning sedan innehåller tar längre tid att sätta sig in i. Vid en litteraturstudie är det inte förrän ganska sent in i processen som det blir tydligt vilket slags material som är tillgängligt och vad det innehåller. Det tar tid att hitta materialet och sedan sortera och läsa igenom det. Detsamma hände mig, då det ganska sent blev det tydligt att jag hade svårt att hitta material som besvarade min frågeställning. Resultatet blev att jag kom att revidera min frågeställning, mål och syfte.

Att göra en litteraturstudie innebär att många tänkares tankar finns vid mina fingertoppar. Detta gör studien intressant men är också lite farligt då det lätt leder till att det blir svårt att begränsa arbetet i tid och omfång. Det finns hela tiden nya frågor att undersöka och nya artiklar och teorier att ta del av. Jag hittade sent i arbetet några intressanta teorier kring uteliggares betydelse för hur staden uppfattas och hur uteliggares rätt till offentliga rum i staden *borde* se ut. Teorierna jag fann i slutet hann jag dock inte studera i sin ursprungsform utan bara i den mån de refererades till och diskuterades i annan litteratur. Jag tvingades släppa flera sidospår under arbetet.

Hur hemlöshet uppstår, fungerar och hur problemet kan lösas är några av de sidospår som jag fann intressanta. Dessa frågor ligger dock utanför ramen för min uppsats, kanske till och med utanför mitt ämne då de är mer socialpolitiska. Även frågor inom ämnet, såsom en djupare studie av hur offentliga rum i staden används och för vem de är tillgängliga skulle vara intressant att undersöka, men min studie behandlar bara dessa frågor utifrån uteliggares perspektiv.

Det går att ifrågasätta om en litteraturstudie var det bästa valet av metod för att undersöka kopplingen mellan uteliggares situation och regleringen kring, tillgängligheten till och användningen av stadens offentliga rum. Jag valde denna metod då jag ville undersöka två olika kontexter i vilket dessa frågeställningar är relevanta, den nordamerikanska och den svenska kontexten.

Alternativ till att göra en litteraturstudie hade kunnat vara att använda sig av mediaarkiv, som jag funderade på, för att få en mer aktuell bild av vad som händer och hur samhällsdebatten ser ut kring dessa frågor. Detta hade säkerligen varit möjligt vad gäller den svenska kontexten men hade varit mycket tidskrävande och svårt vad gäller den nordamerikanska kontexten. Hade omfånget på denna uppsats varit större tror jag att jag hade försökt att titta på mer material från olika mediaarkiv.

Ett annat alternativ, eller komplement till litteraturstudie hade varit att använda sig av intervjuer. Även denna metod hade inom arbetets ram varit enklare, ett alternativ för att

¹ * en astrix i slutet på ett sökord innebär att alla tänkbara ändelser av ordet också ingår i sökningen. Exempelvis innebär homeless* att databasen ger träffar på både homeless och homelessness.

undersöka tillgängligheten och användningen av offentliga rum i Sverige. Eftersom det är en mer tidskrävande metod vilken hade resulterat i en svårare jämförelse med den nordamerikanska kontexten, det är min gissning i alla fall, valde jag bort denna.

Uteliggare och de villkor de lever under är svårt att studera då de vanliga instrumenten för forskning ofta är olämpliga eller otillräckliga för att nå ut till denna grupp människor, som saknar ett fast boende där de kan nås och ofta har flera individuella problem utöver hemlösheten.

Ett exempel på felkällor är de undersökningar av uteliggare som genomfördes i Sverige på 1990-talet. Enligt dessa sov de flesta uteliggare på olika härbärgen eller i institutioner och bara ett fåtal individer sov ute i det öppna. Dessa uppgifter kom från myndigheter och frivilligorganisationer som kommer i kontakt med uteliggare. De kommer dock inte i kontakt med dem som inte söker sig till härbärgen eller hamnar på olika institutioner (Svärd, 1999, sid. 292).

Genomförande

Min materialinsamling följde det växelspel som presenteras i Forskningsmetodikens grunder (Patel och Davidson, 2012, sid. 44) där förberedelser inför studien följdes av att jag skaffade mig en introduktion till ämnet. Därefter identifierade jag centrala begrepp och sökte litteratur. Jag valde ut det material som jag tyckte var intressant och utvärderade materialet. Denna process var inte linjär och jag hittade nya begrepp och teorier allt eftersom och fick gå tillbaka och göra nya sökningar och urval.

När jag började denna studie hade jag först tänkt fokusera på hur reglering och utformning av offentliga rum i staden påverkade uteliggare i Nordamerika och Sverige. Detta kom dock att förändras med tiden då jag upptäckte att jag inte fann någon forskning kring utformning av offentliga rum och hur det var kopplat till uteliggares situation i den nordamerikanska kontexten. Om detta berodde på att forskning kring sambandet mellan utformning och uteliggare saknades, att jag letade i fel forum eller på fel sätt eller helt enkelt att det saknades är jag oviss om.

Jag kom istället att fokusera på hur reglering, och andra strategier för uteliggare i det offentliga rummet, påverkar tillgängligheten och användningen av allmänna platser.

I ett första försök att hitta artiklar jag kunde använda läste jag sammandragen till de artiklar jag hittade i mina sökningar, därefter valde jag ut tänkbara relevanta artiklar. Jag läste artiklarna jag funnit och gjorde därefter ett andra urval av artiklar. De artiklar jag ansåg vara intressanta behandlar alla kopplingen mellan hemlösas, eller uteliggares, situation i staden och de offentliga rummen i staden.

Efter ett andra urval av texter arbetade jag med att sammanställa dem och försöka finna en struktur utifrån vilken mina frågeställningar kunde besvaras. Strukturarbetet tog tid och var en pågående process under sammanställnings- och analysfasen.

För att undersöka hur situationen i Nordamerika ser ut såg jag en litteraturstudie som det bästa alternativet att på en begränsad tid ta till mig den information som fanns. Dessutom har det skrivits mycket om sambandet mellan uteliggare och offentliga rum i nordamerikansk forskning. Då det finns forskning som ställer upp hypotesen att det sker en amerikanisering av hur samhället behandlar och föser bort uteliggare från de offentliga rummen i Sverige (Thörn, 2011, sid. 989) tycker jag att den nordamerikanska kontexten och de strategier som används i denna kontext är relevanta för en diskussion om uteliggare i svenska städer.

Till en början hade jag tänkt göra mediastudier kring attityder och utformning av offentliga rum i den svenska kontexten för att kunna besvara min ursprungliga frågeställning. Den ursprungliga frågeställningen handlade om hur reglering kring offentliga rum och utformning av offentliga platser påverkar uteliggares situation i staden och hur detta används för att försvåra eller underlätta tillgängligheten och användningen av de offentliga rummen. När jag satte mig in i tillgängligt forskningsmaterial kring uteliggare och offentliga rum i Sverige fann jag dock att det inte fanns tillräckligt med material för att besvara den reviderade frågeställningen, i den mån omfattningen på kandidatarbetet tillät, och valde att istället ägna mer tid åt att titta på svenska lagrum som motsvarar den reglering som finns beskriven i den nordamerikanska litteraturen.

Studie av lagtext

En studie av lagtext gjorde jag enbart av svenska lagrum, jag ansåg att det skulle bli alltför svårt att hitta lagrum och praxis i den nordamerikanska kontexten. Då den nordamerikanska regleringen är common law och till stor del baseras på rättsfall är det dessutom svårare att undersöka regleringen i Nordamerika än i Sverige.

Jag valde istället att studera den nordamerikanska regleringen genom de artiklar jag hittade och försöka finna motsvarande regleringar bland svenska lagrum.

Genomförande

För studien av lagtext började jag med att leta svenska lagrum som kriminaliserar beteenden i stadens offentliga rum. Därefter undersökte jag vilken reglering som togs upp i den nordamerikanska litteraturen och försökte därefter att undersöka om motsvarande reglering fanns i Sverige.

De första lagrummen jag undersökte var brottsbalken, framför allt 16 kapitlet 16 §, förargelseväckande beteende. För att få en större förståelse för vad det betyder för beteendet i det offentliga rummet läste jag också kommentaren till 16 §. Jag undersökte även Lag (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m.m. då jag tyckte att det kunde vara intressant med anledning av att många uteliggare också lider av missbruk. Dessutom studerade jag Allmän ordningsstadga (1956:617), som tidigare reglerade beteendet i det offentliga rummet och ligger till grund för de lokala ordningsstadgarna som upprättas kommunalt idag.

I litteraturen diskuterades hur indelning av staden i olika zoner är en del av olika strategier för att ta itu med uteliggare i staden. Jag studerade därför plan- och bygglag (2010:900) och dess bestämmelser för detaljplanering för att förstå vilken roll kommunen spelar och hur regleringen av plats i våra städer påverkar uteliggare.

Analysmetoder

Jag analyserade materialet från litteraturstudien och lagtextstudien genom att sammanställa materialet och ställa de olika författarna mot varandra. Därefter försökte jag besvara mina frågeställningar. Jag försökte klargöra på vilket sätt uteliggare påverkas av kontrollen och

regleringen av offentliga platser, vartefter jag undersökte om denna kontroll och reglering såg olika ut i den svenska och den nordamerikanska kontexten. Jag gick sedan igenom sammanställningen av litteratur- och lagtextstudierna för att konstatera vilka strategier som fanns och hur omfattande regleringen kring uteliggare i det offentliga rummet var i de olika kontexterna. Slutligen jämförde jag likheter och skillnader som fanns i de olika kontexterna med utgångspunkt från reglering, tillgänglighet och användning av offentliga rum i staden från perspektivet av en uteliggare.

Begreppsförklaringar

Offentliga och halvoffentliga rum i staden

När jag använder mig av begreppet *offentligt rum* i detta arbete menar jag det som i plan- och bygglagen (PBL) beskrivs som en allmän plats:

”en gata, en väg, en park, ett torg eller ett annat område som enligt en detaljplan är avsett för ett gemensamt behov”. (Plan- och bygglag 2010:900, 1 kap. 4 §)

När jag använder mig av begreppet *halvoffentliga rum* menar jag i denna uppsats de platser som är öppna och tillgängliga för allmänheten åtminstone delar av dygnet, men är juridiskt ägda av annan än staten eller kommunen, vilka kan begränsa tillgängligheten. De tydligaste exemplen är kanske köpcenter och centralstationer. Centralstationerna är exempelvis ägda av Jernhusen, men ofta öppna stora delen av dygnet för allmänheten.

I Europa blir allt fler av de offentliga rummen i staden halvoffentliga vilket leder till att tillgängligheten till dessa blir villkorad till vissa beteenden, ofta kopplat till konsumtion. Möjligheten att utnyttja och beträda platsen kan alltså begränsas i de fall någon bryter, eller misstänks för att bryta, de regler som är uppsatta för nyttjandet av platsen (Doherty et al, 2008, sid. 291).

Sahlin tar upp Nordstan i Göteborg som ett exempel på vad som händer när offentliga rum i staden blir halvoffentliga, särskilt i de fall de ligger nära stationer och knutpunkter. Nordstan var från början åtta kvarter, men kom att rivas för att lämna plats åt ett stort köpcentrum. Efter ombyggnationen kom gallerian att bli ett tillhåll för hemlösa, ungdomar och missbrukare utöver konsumenter som kom för att handla. De individer vistades i Nordstan utan att vara konsumenter kom att uppfattas som ett problem och polis och vakter användes för att komma till bukt med problemet. Slutligen kom köpcentret att stängas nattetid, mellan klockan 02.00 och 05.30 (Doherty et al, 2008, sid. 294-295).

Synen på gemensamma utrymmen i staden skiftar med tid och geografiskt sammanhang. Hur vi betecknar stadens olika delar påverkar hur vi resonerar kring dem och vilken användning av dessa offentliga rum som blir legitim.

“The attribution of labels- ‘public’ vs. ‘private’; ‘semi private’ vs. ‘quasi public’- is clearly of considerable significance in shaping ‘legitimate’ uses of space and rules of access” (Doherty et al, 2008, sid. 294).

Nationalencyklopedins definition av ett offentligt rum tar upp en intressant aspekt på begreppet, ett offentligt rum ska vara tillgängligt för allmänheten.

”del av bebyggelsemiljö som är tillgänglig för allmänheten, t.ex. gator, passager, gallerior, torg och parker.” (Nationalencyklopedin, 2013-05-16)

Genom att skapa miljöer som är halvoffentliga, och till vilken tillträdet är begränsat till en önskad allmänhet, blir uteliggare exkluderade från vad som kommer att uppfattas som allmänheten (Mitchell, 2003, sid. 141). Genom att inte tillhöra allmänheten blir uteliggare en grupp som förhindrar allmänheten från att använda sig av de offentliga rummen vilket i sin tur lämnar öppet för att argumentera för att uteliggare bör drivas bort från innerstadens offentliga rum.

Hemlöshet och Hemlösa

Hemlöshet är ofta förknippat med ”svåra sociala problem, missbruk och psykisk sjukdom” (Rosengren, 2005, sid. 87). Denna syn på hemlösa, och särskilt uteliggare, har lett till att gruppen av uteliggare marginaliseras alltmer.

Hemlöshet är ett brett begrepp som inbegriper alla de som saknar ett eget hem, är tillfälligt mellan två olika boenden, men också de som under längre tider inte har någonstans att bo. I denna uppsats kommer jag att använda mig av begreppet *uteliggare* för den grupp av människor som är i akut hemlöshet och inte vet var de skall spendera natten. I den litteratur jag har läst har det nästan uteslutande skrivits om de som är ’homeless’, det vill säga individer som är hemlösa. Kontexten har ofta inneburit att det handlat om uteliggare, det vill säga de människor som är akut hemlösa och saknar ett fast eget boende. Min uppsats handlar om hur de människor som av någon anledning valt eller tvingas leva sina liv i det offentliga, oavsett tidsperiod. Ju längre period de lever i denna akuta hemlöshet ju mer påverkas de av hur samhället och lagstiftningen pekar ut och marginaliserar dem, och hur de offentliga rummen utformas (Swärd, 1999, sid. 294).

Hemlösheten har ökat i Sverige sedan 1990-talet. En anledning till detta kan vara att strategierna för att komma till rätta med problemet fokuserat på individuella faktorer utan att ta hänsyn till de strukturella komponenterna. Rehabilitering och tillgång till tillfälligt boende har inte följts upp av tillgång till permanent boende. Riktlinjerna för sociala bostäder har försvunnit och bostadsmarknaden blivit alltmer avreglerad och privatiserad (Thörn, 2011, sid. 990). Under samma tidsperiod, 1990-talet, ökade hemlösheten drastiskt även i Nordamerika (Ranasinghe och Valverde, 2006, sid. 330).

Hans Swärd, professor i socialt arbete vid Lunds Universitet, skriver i en artikel (1999) om hur hemlöshet huvudsakligen har förklarats på två olika sätt i svensk media. Den första förklaringsmodellen är individorienterad medan den andra förklaringsmodellen fokuserar på strukturella förhållanden i samhället.

Den första förklaringsmodellen innebär att ett större ansvar för hemlösheten åläggs individen. Hemlöshet härstammar enligt denna förklaringsmodell från:

”certain people cannot live in their own homes because of personal weakness, mental illness, relationship problems with the family, relatives, or neighbors, disruptive behaviour, abuse problems, or because the individual have chosen their state of homelessness or a lifestyle which has led to homelessness”. (Swärd, 1999, sid. 292)

Enligt den andra förklaringsmodellen förklaras hemlöshet av hur samhällets resurser är fördelade. En kollapsande välfärdsstat i ett finansiellt ansträngt läge, en hög arbetslöshet, en ökande fattigdom, nedskärningar inom socialtjänsten och ett ökande antal människor som lever i utkanten av välfärdsstaten samt neddragningar av platser inom psykiatrin anges som några av de strukturer som leder till hemlöshet och till att människor blir uteliggare (Svärd, 1999, sid. 292).

Det finns forskare som hävdar att det måste dras en skiljelinje mellan att studera hemlöshet och hemlösa. Individer i akut hemlöshet, uteliggare, stämmer ofta in på den individuella förklaringsmetoden även om grunden till hemlösheten kan förklaras med hjälp av den andra förklaringsmodellen. Genom att inte studera hemlösa istället för hemlöshet kommer de strukturella problemen inte in i debatten kring hemlösa och hemlöshet. Detta är enligt flera amerikanska forskare vad som har hänt i den mediala debatten kring hemlöshet i USA.

Strukturella förändringar under 1980- och 1990-talet i USA har haft stor betydelse för hur människor kommit att hamna i hemlöshet, men det är den individorienterade modellen som lyfts fram i media och som kommit att debatterats (Baumohl (1996); Timmer et al (1994) i Svärd, 1999, sid. 290-291). Hemlöshet beror, enligt flera amerikanska forskare, på flera olika strukturella och individuella problem. Anledningar till hemlöshet finns att hitta både i mental ohälsa, missbruk och i människors val, men också i fattigdom, brister i det sociala skyddsnätet, arbetslöshet och boende samt strukturer på arbetsmarknaden, inom familjen och socialtjänsten (Wagner, 1993 i Svärd, 1999, sid. 291).

Anledningen till hemlöshet kan alltså bero på den första förklaringsmodellen, individorienterad, men även på den andra förklaringsmodellen, som är strukturorienterad. Ett exempel är när individer som lever nära fattigdomsgränsen riskerar att bli uteslutna från bostadsmarknaden, vilket är ett strukturellt problem.

“Some of those who lose their homes risk remaining homeless for a long period and could become entrapped in a homelessness culture.” (Wolch et al, 1988, i Svärd, 1999, sid. 291)

Den hemlöshetskulturen är en kultur som föder ett individuellt problem hos individen vilket gör det svårare för denna att ta sig ur hemlösheten och sin situation som uteliggare (Svärd, 1999, sid. 295). ”Hemlöshet framstår lätt som självförvållad och förlorar politisk sprängkraft” (Rosengren, 2005, sid. 89), vilket leder till att livsutrymmet för uteliggare begränsas allt mer.

Förklaringarna till hemlöshet är alltså komplexa och sättet på vilket det diskuteras och studeras kan leda till förenklade eller ensidiga förklaringsmodeller. En viktig slutsats som kan dras är dock att ”The longer a person remains homeless the more difficult he or she feels it is to escape from homelessness.” (Svärd, 1999, sid. 294)

Betydelsen av offentliga rum för uteliggare

Uteliggare är beroende av offentliga platser för många av de behov som andra tillgodoser i sina hem. Tillgänglighet till offentliga rum är en förutsättning, för uteliggare att sköta sina mest basala behov och därmed för någon form av självbestämmande för denna grupp (Waldon, 1993 i Doherty et al, 2008, sid. 305).

”Human beings, as embodied entities, need a private and secure location in which to carry out necessary and quotidian functions such as sleeping, washing, reproducing and socialising. In advanced industrial democracies, such a location is typically secured by access to housing. Homeless people by definition are unable to access adequate housing of their own, and societal property rules forbid access (without permission) to the private property (houses) of others. The alternative location for homeless people, for human functioning, is public space (broadly defined).” (Doherty et al, 2008, sid. 292)

I Sverige liksom i övriga Europa blir viktiga tillhåll för uteliggare, såsom buss- och järnvägsstationer, allt mer privatiserade och kommersiella i ett försök att utveckla och städa upp de allmänna platserna i staden. De ökande restriktioner för användandet av stadens offentliga eller halvoffentliga rum, såsom gallerior och centralstationer, tränger ut hemlösa och fattiga eftersom de inte är konsumenter (Rosengren, 2005, sid. 97).

Centralstationer är och har varit viktiga för uteliggare i Sverige och Europa. På Centralstationen kan uteliggare vila, värma sig och smälta in i folkhavet (Rosengren, 2005, sid. 91). Det erbjuder en plats där uteliggare tryggt kan mötas och utbyta information. Centralstationerna har inneburit tillgång till dricksvatten och toaletter, och möjligheter till försörjning genom att tigga, stjäla eller plocka upp rester (Giannoni, 2007:9 i Doherty et al, 2008, sid. 295-296).

Myndigheter och privata aktörer har gjort gemensamma ansträngningar för att rensa bort uteliggare från centrala platser inne i staden, inte minst ifrån platser som förr var vanliga tillhåll för uteliggare, såsom centralstationer och gallerior. I Sverige förekommer exempel på ingripanden som inneburit att hemlösa handgripligt flyttats från centrala platser inne i staden till periferin av staden (Doherty et al, 2008, sid. 301). Stockholms Central är ett exempel på en plats där hemlösa har städats undan av vaktbolag (Rosengren, 2005, sid. 97).

Kontroll och övervakning

En växande trend i nordamerikanska och europeiska städer är att offentliga rum och allmänna ytor blir alltmer bevakade och att tillgängligheten blir alltmer reglerad och villkorad (Doherty et al, 2008, sid.290).

I europeiska städer krymper antalet platser som inte har en villkorad användning och där varierande aktiviteter tillåts. Det är just dessa platser, grönområden, parker, allmänna mötesplatser och centralstationer i storstäderna (Rosengren, 2005, sid. 91), uteliggare tillbringar sina dagar och nätter.

Flera forskare hävdar att de som utformar stadens gemensamma platser under det senaste århundrandet har haft som mål att öka kontrollen över, och begränsningar av, de offentliga rummen (Davis, 1990; Gold and Revil, 2000; Harvey, 1989; Lefebvre, 1991, i Mitchell, 2003, sid. 140).

Torkil Thanems forskning visar att stadsplanerare i Stockholm medvetet försökt att tvinga bort uteliggare från Odenplan och Fridhemsplan genom ombyggnation av dessa offentliga rum, 2000-2002 (Thanem, 2011, s. 447). Uteliggare ansågs göra människor obekväma och inge dem en känsla av osäkerhet samt skräpa ner de offentliga platserna (Thanem, 2011, s. 449- 450). Att det är uteliggare som skräpar ner de offentliga ytorna tillbakavisas av vissa av dem, de hävdar i motsatts att det är ”middle class picnics, office workers’ lunch hours and teenagers getting drunk on weekends” (Thanem, 2011, s. 453) som är skyldiga till

nedskräpningen. Detta till trots ansågs uteliggarna vara ett problem som bara kunde lösas genom att flytta bort dem från de allmänna platserna.

Franzén hävdar att vi i Sverige arbetar mer med att förflytta brottsligheten, än att faktiskt minska den, för att skapa vår attraktiva stad (Franzén, 2001 i Thörn, 2011, sid. 993).

Samtidigt försökte planerare driva bort uteliggare från stadens offentliga rum genom att skapa öppnare platser och arbeta bort mörka hörn. På detta sätt blev platserna enklare att övervaka och utöva social kontroll över. För att driva bort uteliggare öppnades inte bara platserna upp utan möjligheterna att uppehålla sig där minskade samtidigt som bänkar, murar och buskage som skapade privata, mörka hörn, togs bort. Denna sociala kontroll utövas av både säkerhetsvakter, affärsbiträden och en allmänhet och gör det obekvämt för uteliggare att bebo dessa platser, deras möjlighet att dra sig undan och skapa mer intima och privata platser försvåras och omöjliggörs (Thanem, 2011, s. 450).

Exempel på hur kontrollen och övervakningen tar sig uttryck kan hämtas från Göteborg. I Nordstan trakasserades uteliggare av vakter nattetid genom att uteliggarna tvingades stå och inte tilläts sitta ner eller ligga ner, trots att inga förbud fanns mot detta (Thörn, 2011, sid. 999).

Kampen om det offentliga rummet

Don Mitchell, en professor i geografi vid University of Syracuse, argumenterar i en artikel för de offentliga rummens betydelse för demokratin. De offentliga rummen utgör en grundsten för demokratin, det är platser för olika människor att mötas, utbyta åsikter och organisera sig. Det finns forskare som hävdar att de offentliga rummen har tappat sin betydelse för demokratin och att det är i olika forum på internet den demokratiska debatten finner genomslag idag. Det offentliga rummet som en plats som bär upp demokratin i samhället är en förlegad tanke enligt dessa. Andra hävdar att vissa grupper, såsom fattiga och uteliggare, stängs ute och osynliggörs från den debatt som formar samhället när den flyttas från den fysiska världen. Mitchell hävdar att det fortfarande finns ett behov av offentliga rum där alla kan komma och göra sig hörda. Radikal förändring och demokrati kräver allmänna platser, tillgängliga för alla, för att kunna fungera och för att människor skall kunna organisera sig och förändra sin värld (Mitchell, 2003, sid. 142 -144, 147).

I USA har historiskt sett tillgängligheten till allmänna platser i staden utökats, enbart, efter att krav på detta ställts upp. Dessa krav resulterade ofta i att lagar bröts, för att visa på det förtryck lagarna innebar för människor (Mitchell, 2003, sid. 220). Trots våldsamt motstånd har dock platserna där uteliggare tilläts finnas, bara vara, försvunnit. Ett exempel på detta är Peoples Park i Berkeley där uteliggare och flera aktivister gjorde hårt motstånd mot att en stor del av parken omvandlades, från att parken varit en fristad för uteliggare där de inte behövde utstå mycket trakasserier, till att återtogs av mer lämpliga personer, såsom studenter och medelklass genom att bygga volleybollbanor (Mitchell, 2003, sid. 119, 128). Uteliggare är en av de mest marginaliserade grupperna i samhället och kämpar ofta med arbetslöshet och finner sig ofta i konflikt med socialtjänsten och de frivilligorganisationer som finns för att hjälpa dem. Svensk forskning har funnit att uteliggare sällan organiserar sig eller går samman för att förbättra sin situation (Thanem, 2011, s. 443).

Uteliggare kan anses vara en speciell sorts nomad, vilka rör sig mellan olika platser, utan att följa ett visst mönster eller tider. Uteliggare rör sig mellan olika sorters platser, vissa är mer beboliga än andra (Thanem, 2011, s. 441).

Enligt en undersökning anpassar uteliggare sitt beteende som en konsekvens av den ökande övervakningen i samhället. Detta leder till att de i större utsträckning undviker offentliga platser där de riskerar att trakasseras eller iakttas. Istället väljer många uteliggare och andra marginaliserade grupper att söka sig till utkanten av platser som är öppna för allmänheten. Det kan handla om mörka hörn, gränzoner och gömda nischer i samhället (Meert et al 2006 i Doherty et al, 2008, sid. 300).

Kriterierna för vad som utgör ett beboligt offentligt rum tycks dock individuellt eftersom ombyggnationen av Odenplan och Fridhemsplan resulterade i att dessa platser, för de flesta uteliggare, inte längre tillhör det nätverk av platser som används medan andra fortsatte att använda sig av dessa platser och ytterligare individer kom att börja använda sig av dessa platser först efter ombyggnationen (Thanem, 2011, s. 452). För de flesta fungerar platserna inte längre lika bra till att bara vara och leva i.

Forskning visar att uteliggare har favoritstillhåll men att de inte använder sig av dessa permanent utan istället är mer oförutsägbara och använder sig av flera olika sorters platser de finner beboliga. De flesta av de uteliggare som förr använde sig av Odenplan och Fridhemsplan undviker nu dessa platser som nu gjorts mer funktionalistiska för att användas av pendlare respektive konsumenter till det nybyggda shoppingcentret (Thanem, 2011, s. 451). Användningen och tillgängligheten har begränsats för uteliggare i dessa offentliga rum vilket resulterar i att deras livsutrymme har minskat.

En av de uteliggare som deltog i Thanems studie sa:

"You want peace and quiet you don't wanna be disturbed by other people. You have your integrity. But these reconstructions make it more difficult to meet people. It's a matter of moving from place to place. It's like a witch hunt." (Thanem, 2011, s. 453)

Uteliggare, och deras förespråkare, har i USA gjort motstånd mot försöken att avhysa uteliggare från offentliga platser de gjort sig hemmastadda på genom att våldsamt försök förhindra nybyggnation och genom att vägra att flytta sig från platsen (Mitchell, 1995, i Thanem, 2011, s. 443).

I Sverige har väldigt få konflikter uppstått mellan uteliggare och polisen. Inte heller verkar det finnas en livlig debatt om hur stadsplaneringen och utformningen av de offentliga rummen påverkar uteliggare. Istället för konflikt använder uteliggare andra strategier och anpassar sitt beteende för att kunna finnas kvar i staden. Bland annat anpassar uteliggare sig genom att hålla sig rena och städade, och därmed undvika att identifieras som uteliggare, och på detta sätt erhålla en större rörelsefrihet i staden (Thörn, 2011, sid. 1002). Uteliggarna har i Sverige kämpat emot förändringarna av de offentliga rummen genom att låta platsen bli, eller fortsätta vara, en del av det nätverk av platser vilka uteliggarna använder sig av och vandrar emellan (Thanem, 2011, s. 451). Genom att fortsätta använda sig av de offentliga rummen synliggörs uteliggare och de sociala problemen för andra människor, i stadens offentliga rum (Thanem, 2011, s. 456).

Strategier för att städa upp staden och betydelsen av reglering av offentliga rum

Att städa upp staden

En anledning till att uppstädningen av uteliggare från de offentliga rummen i staden har fått ett sådant genomslag i Sverige och Nordamerika är *Broken Windowteorin*².

I Broken Windowteorin jämförs uteliggare med sönderslagna fönster och signalerar förfall av, och inbjuder till brott i, samhället. De trasiga fönstren måste alltså lagas, det vill säga uteliggarna måste städas bort, för att välmående grannskap skall kunna existera (Mitchell, 2003, sid. 199) och turister och investerare skall lockas till staden.

Catharina Thörns forskning (2011) behandlar hur utestängningen av uteliggare från stadens offentliga rum görs på olika sätt i Sverige och i Nordamerika, även om syftet att rensa upp staden och göra den mer konsumentvänlig är detsamma i båda kontexterna.

I Sverige sker uppstädningen av de offentliga rummen genom att styra in *rätt* sorts människor till innerstaden och styra bort *fel* sorts människor. Denna styrning av människor sker genom utformningen av de offentliga rummen, så att de är ogästvänliga för uteliggare och andra oönskade grupper av samhället (Thörn, 2011, sid. 989, 1004).

Uppstädning av stadens offentliga rum sker i Nordamerika främst genom reglering. Regleringen kriminaliserar och förbjuder aktiviteter och beteenden som uteliggare typiskt sätt utförs i det offentliga, det handlar om att sova, dricka, äta, tiggas för försörjning och sköta hygien (Mitchell, 2003, sid. 200; Mitchell, 2003 i Thörn, 2011, sid. 992).

Regleringen, och dess konsekvenser, är tydligare i USA, och lättare att identifiera och kämpa emot än de strategier som oftare används i Sverige och är mer flexibla och osynliga (Thörn, 2011, sid. 1005).

Strategier i Nordamerika

Mitchell beskriver i kapitlet *Anti-homeless campaigns, Public Space Zoning and, the Problem of Necessity* (2003) hur uteliggare i staden ses som ett hot mot möjligheten för en stad att locka till sig investerare, i en global kamp om dessa. Vidare beskriver han hur reaktionen på detta faktum har kommit att ta sig två huvudsakliga uttryck. Den första huvudlinjen är:

”criminalization of poor and homeless people, of greater regulation of space, and of a minimalist discourse about rights”(Mitchell, 2003, sid. 222).

Den andra huvudlinjen handlar enligt Mitchell om att ta strid för allas rätt till staden och krav på att stadens offentliga rum skall kunna användas till kampen för social rättvisa och inte bara för social ordning och kontroll (Mitchell, 2003, sid. 222). I USA verkar det som om

² Broken Window är en teori framtagen av kriminologerna James Wilson och George Kelling (1982), här redogörs för teorin utifrån vad Mitchell (2003) skriver om den. Den ursprungliga artikeln var inte tillgänglig och jag har därför inte läst den. I det fall arbetet skulle utvecklas skulle det vara bra att ta del av teorin från ursprungskällan.

staten har valt att gå på den första linjen, man försöker ofta reglera för att möjliggöra att städa undan uteliggare från innerstadens offentliga rum.

Samhällets normer är konstruerade, och i den mån de existerar, och uppstår först efter att olika samhällsaktörer kämpat om hur normerna ska se ut och vad de ska innebära. Aktörerna är både privata, statliga och kommunala, uteliggare är en av de aktörerna som kämpar om stadens offentliga rum (Mitchell, 2003, sid. 219).

Flera nordamerikanska forskare och akademiker är överens om att det offentliga rummets funktion är en politisk fråga. Forskare som står till höger hävdar att reglering av det offentliga rummet är en förutsättning för att alla gemensamt skall kunna utnyttja en plats, medan forskare till vänster i den amerikanska debatten hävdar att en reglering som långtgående styr beteendet hos människor i det offentliga rummet omöjliggör att alla kan nyttja det (Blomley, 2007, sid. 1698).

I många nordamerikanska städer är dödligheten bland uteliggare hög. Eftersom uteliggare tillbringar sin tid i stadens offentliga rum är de en grupp som är särskilt utsatta, framför allt för våld. Hårt väder, bilolyckor, mord, misshandel och bristande tillgång till sjukvård är några av anledningarna till den höga dödligheten. Hur hög dödligheten är varierar mellan olika städer men gruppen av utsatta, som lever i akut hemlöshet, är hög och under 1990-talet saknade, varje natt, över 425 000 personer i USA ett annat alternativ än att sova i stadens offentliga rum (Mitchell, 2003, sid. 195- 196).

USA håller en officiell linje som, istället för att fokusera på att skapa bostäder, inriktar sig på att

”demonizing homeless people – making homeless people seem somehow less than human, endowed with fewer rights than those of us who live in houses. If there has been an overriding discourse about homeless people over the past decade, it has been that they are nuisance (or worse) to be rid of- pests and vermin who sap the economic and social vitality of the cities and the nation.” (Mitchell, 2003, sid. 196-197)

Som ett exempel på den mer hårdföra linjen för att hantera uteliggare i Nordamerika tar Mitchell upp hur Santa Ana, i Kalifornien i slutet av 1980- och början av 1990-talet, tog fram riktlinjer för hur polisen rensade gatorna och allmänna platser från lösdrivare och beslagta deras tillbehör. I sina ansträngningar att driva bort uteliggarna från Santa Anas innerstad arresterade polisen uteliggare för småförseelse såsom ”jaywalking, public drunkenness, urinating in public, littering and ’picking leaves from a tree’” (Mitchell, 2003, sid. 197) för att sedan skriva identifikationsnummer med bestående bläck på deras kroppar och deportera andra, varav minst en var en amerikansk medborgare.

Forskare har framfört hur nolltoleransen för uteliggare, som exempelvis Mitchell beskriver, inte representerar alla amerikanska städer (Lee, 2003, DeVerteuil, 2006, DeVerteuil et al, 2009 i Thörn, 2011, sid. 992). Med nolltolerans menas att inget beteende som kan väcka förargelse, oro eller tumult accepteras. Den kriminaliseringen av uteliggare som sker i Nordamerika och den hårda attityd med vilken allmänheten och polisen möter uteliggare med är ett resultat av nolltoleransen återfinns på många platser i Nordamerika. Nolltolerans är alltså ett uttryck för den hårda linjen som drivs i exempelvis USA, när inga uteliggare, eller krossade fönster enligt Broken Window teorin, är accepterade i staden (Mitchell, 2003, sid. 200).

Teorin för en *Revanchist city*³ skapades för att beskriva hur de neoliberala riktlinjerna kring stadens offentliga rum, under början av 1990-talet, inriktade sig på att hänsynslöst motarbeta uteliggare och tiggare, med flera (Smith, 1996, i Thörn, 2011, sid. 992). Den revanschistiska staden (*Revanchist city*) betraktas som viktigt för hur en stad reformeras och finner ofta legitimitet i sina strategier utifrån hur den framhålls som försvarare av allmän trygghet och säkerhet. De strategier som förespråkas i denna teori är lagstiftning, kontroll och disciplin (Thörn, 2011, sid. 992).

Forskning visar att uteliggare, som en grupp, bestraffas för sin status som akut hemlösa genom att de misstänkliggörs och drivs ut ur staden. Vidare hävdar Mitchell att detta ses av samhället inte bara som önskvärt, utan också som en nödvändighet (Mitchell, 2003, sid. 198-199).

Strategier i Sverige

I Sverige, till skillnad från Nordamerika, används "soft polices of exclusion" (Thörn, 2011, sid. 991), vilket åsyftar en maktutövning som är mer flexibel och dynamisk än den i Nordamerika.

Thörn hävdar att det sker en amerikanisering av svenska riktlinjer kring uteliggare, men att den tar sig andra uttryck än den klasskamp som leder till att uteliggare drivs bort och förföljs i USA (Thörn, 2011, sid. 991).

Den form av maktutövning som är typisk för en nordamerikansk revanscherande stad är ofta hård och resulterar i en växande mängd regleringar, kontrollen av de offentliga rummen ökar. Strategin som innebär en ökad reglering av de offentliga rummen har inte importerats till Europa rakt av. Istället har nolltoleransen och de hårda strategierna omvandlats till mer flexibel maktutövning, såsom att omforma synen på stadens offentliga rum och arbeta med att genom utformning göra platser inne i staden till allt annat än välkomnande för uteliggare (Thörn, 2011, sid. 992, 1004).

På flera platser runtom i Europa har utformningen av platser använts som ett sätt att avskräcka uteliggare från att uppehålla sig på offentliga platser. Offentliga eller halvoffentliga rum utformas så att det blir svårt att smälta in och vila bekvämt eller så gör övervakning av platserna att människor helst undviker att leva sina liv där.

Ett exempel är att träbänkar har bytts ut mot plaststolar på stationen i Warszawa för att avskräcka hemlösa från att sova och vila på stationen (Doherty et al, 2008, sid. 301). Även i Nordstan i Göteborg användes förändringar i utformningen, mellanväggar och bänkar togs bort, för att avskräcka marginaliserade grupper, såsom uteliggare, från att spendera nätterna inne i Nordstan (Doherty et al, 2008, sid. 294-295).

Genom att förändra utformningen av de offentliga rummen, ta bort offentliga toaletter och därmed uteliggarnas möjlighet till att sköta sin hygien, ta ner buskage och förbättra belysningen, görs uteliggare mer synliga och sårbara vilket försvårar uteliggarnas situation i det offentliga rummet och styr bort dem från innerstaden (Thörn, 2011, sid. 998, 1004).

Genom att ta bort offentliga toaletter och tvinga uteliggare till att behöva söka upp betaltoaletter i caféer och restauranger, där de riskerar att bli nekade, försvårar deras möjlighet till att sköta sin hygien och chans till att smälta in. Utan möjlighet att tvätta sig och

³ *Revanchist city* är ett begrepp som myntades av Neil Smith i *The New Urban Frontier* (1996). Här redogörs för begreppet och vad det innebär utifrån vad Thörn (2011) skriver om det. Att gå vidare och diskutera detta begrepp och vilken påverkan det haft på diskussionen kring det offentliga rummet och vilka som har rätt att använda det skulle vara intressant om omfånget på uppsatsen skulle vara större.

se till sitt yttre är det svårt för uteliggare att smälta in i massan vilket gör dem lättare identifierbara och mer sårbara (Thörn, 2011, sid. 998).

Tillsammans med förändringar i utformningen av de offentliga rummen ökar också bevakningen av de offentliga rummen. I Göteborg vaktas innerstadens offentliga rum av vaktare vars primära syfte verkar vara att rapportera graffiti och driva bort uteliggare. Detta initiativ finansieras av privata intressen (Thörn, 2011, sid. 998-1000).

Thörn hävdar att innerstadens offentliga rum omdanas för att erbjuda en 'shopping experience' istället för att dessa ytor skall utgöra platser för stadens invånare att mötas och uppehålla sig i (Thörn, 2011, sid. 1001s).

I Sverige har en strategi för att komma till rätta med uteliggare och deras användning av stadens offentliga rum varit att förändra utformningen av och attityder kring de offentliga rummen och på detta sätt styra in rätt sorts människor, bemedlade, till innerstaden samtidigt som fel sorts människor, fattiga, tiggare och uteliggare, styrs bort från platser i innerstaden (Thörn, 2011, sid. 1001s).

I Göteborg har exempelvis staden länge arbetat för att de offentliga rummen i staden skall betraktas som ett gemensamt vardagsrum. Detta förändrade synsätt tillsammans med ombyggnation av de allmänna platserna, till en städad och representativ plats utan privata hörn och rum att långvarigt uppehålla sig i lockar vissa grupper i samhället, men gör i sin utformning och användning dessa platser ogästvänliga för uteliggare (Thörn, 2011, sid. 997, 1001).

"soft policies of exclusion should not be seen as a softer version of revanchist politics but rather as an alternative articulation of power. [...] sanitizing strategies that concretely redesign and redefines public space in such a way that they exclude the homeless, and on the Imagineering strategies that envision the CBD as a common living room with a middle-class ambience and civic codes that work to disguise the harsh realities of life on the streets for the homeless" (Thörn, 2011, sid. 1001).

Genom att betrakta uteliggare som en homogen grupp, vilken är att jämföra med missbrukare, och argumentera för "social order, hygiene and safety" (Thanem, 2011, s. 449- 450) drivs uteliggare bort från offentliga platser i svenska städer. De som planerar de svenska städerna kan avgöra hur och av vem det offentliga rummet används, detta görs på bekostnad av svaga, marginaliserade minoriteter såsom uteliggare.

Reglering som strategi

Allas rätt till att uppehålla sig i stadens offentliga rum verkar vara grundläggande för allmänna platserna. Jag har dock inte funnit något lagrum som uttryckligen hävdar eller försvarar allas, däribland uteliggares, rätt till att vara i de offentliga rummen. Istället används lagstiftning och reglering, i både Sverige och Nordamerika, främst för att begränsa tillgängligheten till och användningen av de offentliga rummen.

Reglering i Nordamerika

Nicholas Blomley, Professor i Geografi på Simon Fraser University i Kanada, har i en artikel (2007) skrivit om hur lagar och regler påverkar gatumiljön, uteliggare och tiggare i flera kanadensiska städer. I denna artikel konstaterar han att stadgar uppsatta av kanadensiska städer möjliggjort att förbjuda tiggeri och i stort jämställt denna grupp av utsatta människor, ofta bestående av uteliggare som söker försörjning, med själlösa föremål (Blomley, 2007, sid. 1703).

Det finns forskare som anser att regleringen av det offentliga gaturummet är en förutsättning och inte en motsättning till friheten till rummet. Andra hävdar att dessa regleringar särskilt drabbar de fattigaste, och uteliggare, i samhället. De argumenterar för att uteliggare är utstängda från den privata sfären och drabbas därför hårdare av regleringar och begränsningar i användandet av det offentliga rummet (Ellickson, 1996, och Mitchell, 2003, i Blomley, 2007, sid. 1698).

Under de senaste årtiondena har nordamerikanska domstolar funnit att flera olika regleringar stridit mot individers *negativa friheter*⁴, och funnit att regleringarna är diskriminerande, vilket gjort dem olagliga. Stadgarna i Vancouver och Ontario skiljer sig på det sättet att de inte pekar ut en identifierbar grupp människor utan förbjuder tiggeri, begränsat till utförande, tid och plats. Dessa stadgar, Vancouver's Street and traffic By-law och Ontario's Safe Streets Act, överklagades men fanns lagliga i alla instanser (Blomley, 2007, sid. 1698).

Det sätt på vilket Toronto och Ontario kunde möjliggöra en lagstiftning som begränsade individers rätt att be om pengar på gatan var genom att formulera den till att handla om hur rummet användes och inte fokusera på individen vars beteende var oönskat. Den ända rätten som domstolarna lyfte fram som ett möjligt hinder för att förbjuda tiggeri var "freedom of expression" (Blomley, 2007, sid. 1699), en rättighet som även diskuterats i domstolar i USA när försök att förbjuda tiggeri varit på tapeten. Inom forskningen finns de som ger uttryck för att det inte finns någon absolut 'freedom of expression' i det offentliga rummet (Moon, 1993, i Blomley, 2007, sid. 1700). Domstolen diskuterade funktion av gatan istället för rätten till gatan som ett offentligt rum och kom fram till att 'freedom of expression' fick stå tillbaka för den primära funktionen på platsen. I gaturummet befanns den primära funktionen vara transport. En tiggare jämställdes med en lyktstolpe, befanns vara i vägen och begränsa framkomligheten vilket gjorde det möjligt att förbjuda tiggeri.

Inom forskning har uttryckts att individens rätt att uttrycka sig och användas sig av det offentliga rummet i syfte att be om pengar måste ställas mot statens rätt, och skyldighet, att förvalta det offentliga rummet för dess avsedda syfte. Staten har en skyldighet att förvalta det offentliga rummet på ett sådant sätt så att fria möten mellan människor kan ta plats. Vilka syften som är avsedda och utgör legitima funktioner, för att trumfa individers rätt till det offentliga rummet och *freedom of expression*, är lite otydligt men statliga funktioner och serviceinrättningar, såsom postinrättningar, verkar vara inkluderade (Lamer; Walter, 1986, i Blomley, 2007, sid. 1700). Uteliggares rätt till att i det offentliga rummet försöka försörja sig på tiggeri måste vägas mot statens och allmänhetens behov av platsens funktion (Blomley, 2007, sid. 1700).

⁴ Med negativa friheter menar jag individens frihet från statens inblandning. Exempelvis individens rätt till att sova. Argumentationen i detta sammanhang byggde på att uteliggare saknar en privat sfär där de är fria från statens inblandning och att förbudet mot att sova i de offentliga rummen därför drabbade uteliggare särskilt hårt vilket gör lagen mot att sova på publika platser är diskriminerande.

Här blir en diskussion om vilka som anses vara allmänheten intressant, och åt vilka staten skall förvalta de offentliga rummen åt. Uteliggare blir genom användningen av stadgarna i kanadensiska städer uteslagna från allmänheten trots domstolens retorik om formell likhet inför lagen.

"The majestic equality of the law forbids the rich as well as the poor to sleep under bridges, to beg in the streets and steal bread." (Anatole, 1894, i Blomley, 2007, sid. 1706)

Likhet inför lagen är en av de mest grundläggande principerna för en rättsstat. I Kanada har domstolen slagit fast att det skulle vara att beröva tiggare medborgarskap, att inte låta dem stå lika inför lagen, och därför tillåta ett beteende som för alla andra grupper i samhället är förbjudet (Blomley, 2007, sid. 1705-1706). Denna formella likhet inför lagen drabbar uteliggare särskilt hårt.

Broken Window teorin är välanvänd i USA och har använts som

"A major weapon in the ongoing war against homeless people, it has come to be taken, in many political circles, as simple common sense" (Mitchell, 2003, sid. 199).

Kriget som Mitchell beskriver är kampen som förs för att beröva uteliggarna från sina rättigheter, framför allt sin rätt till staden. Dessa försök att beröva en grupp av medborgare sina rättigheter görs både med lagstiftning och i den praktiska tillämpningen i staden, något som Mitchell hävdar inte bara är moraliskt förkastligt utan också strider med konstitutionen (Mitchell, 2003, sid. 199).

Broken Windowteorin har utgjort grunden för en hel del forskning som diskuterats hur samhället påverkas av synliga sociala problem och beteenden som inte stämmer överens med samhällets norm. I detta sammanhang verkar uteliggare och aktiviteter uteliggare ofta ägna sig åt särskilt utpekade som problematiska, det handlar om tiggeri, prostitution, vandalisera, offentligt urinerande, försäljning utan tillstånd med mera. (Kelling och Cole, 1996, i Mitchell, 2003, sid. 200).

Vem som är allmänheten, och därmed representerar samhället, identifieras inte i Broken Windowteorin. Det står dock klar att uteliggare inte antas vara en del av denna allmänhet (Mitchell, 2003, sid. 217). Slutsatserna av Broken Windowteorin, och teorier som bygger på den, är att gruppen uteliggare är ett problem även i de fall de är passiva. Uteliggarna inbjuder med sin blotta närvaro till kriminalitet och dålig marknadsföring för en stad, vilket anses vara mer problematiskt än att uteliggare berövas livsrum och rättigheter (Waldon, 1991, i Mitchell, 2003, sid. 200).

En framgångsrik förespråkare, Ellickson, bygger sin forskning på Broken Windowteorin och föreslår att istället för att förbjuda vissa beteenden helt borde städerna utveckla en "public space zoning" (Mitchell, 2003, sid. 211). Denna zonindelning ska peka ut vilka sorts beteenden som är acceptabla eller lagliga på en viss plats eller i en viss del av staden. Denna zonindelning skulle helst göras informellt. Ellicksons forskning kritiserar på flera punkter av Mitchell, bland annat för att ingen åtgärd eller lag föreslås värna om uteliggarnas plats i, och rätt, till staden. (Mitchell, 2003, sid. 218). Samma grupp människor, fastighetsägare och hyresgäster, som skall stå för zonindelningen och övervakningen skall också bestämma var uteliggare, som antas ha en negativ effekt på området, skall uppehålla sig. Att någon plats skulle lämnas öppen ifrågasätts (Mitchell, 2003, sid. 216 -218).

Ranasinghe och Valverde skriver i sin artikel (2006) om hur kommunerna i Kanada är otillräckligt utrustade för att kunna hantera och lösa boende frågan för uteliggare. I deras

studie diskuterar de hur politiker i Toronto försöker att bygga fler härbärgen utspridda i staden men hur detta misslyckas trots goda intentioner. Bristande lagstiftningsförmåga och att kommunerna tvingas förlita sig på planeringsprocesser och detaljplanering istället för andra, mer passande, former av regleringar är en av anledningarna till detta (Ranasinghe och Valverde, 2006, sid. 327).

Regleringar av mark genom olika detaljplaner är utformad för att skydda mark mot oönskad användning. Detaljplaner reglerar markanvändning och inte människor som använder marken. De verktyg kommunen hade gav inte användarna av platser rättigheter, vilket gjorde att de egendomslösa (uteliggarna) inte hade något att säga till om i planeringsprocessen, till skillnad från de som hade egendom eller var hyresgäster (Ranasinghe och Valverde, 2006, sid. 328- 329).

Allmänhetens rädsla för uteliggare och vad det skulle innebära att ha ett härbärke som granne resulterade i flera förseningar och kompromisser av var härbärgena placerades (Ranasinghe och Valverde, 2006, sid. 336-340) vilket gjorde syftet näst intill blev ogjort (Ranasinghe och Valverde, 2006, sid. 326).

Till skillnad från amerikansk lag saknar Kanada ett starkt skydd mot segregation och diskrimination i detaljplaneprocessen. Skyddet mot diskriminering är svagt för atypiska hushåll (Ranasinghe och Valverde, 2006, sid. 344) och uteliggare.

I USA är diskriminering genom detaljplanplanering förbjuden genom American Fair Housing Act. I Kanada finns det legala principer mot att genom detaljplaner diskriminera mot utsatta grupper, men det är inte uttryckligen förbjudet (Ranasinghe och Valverde, 2006, sid. 344). Syftet med översiktsplanerna är att kommunerna skall styra markanvändning och inte människorna som använder marken.

Uteliggare som använder sig av mark i staden, de offentliga rummen, skall med andra ord inte diskrimineras. Trots detta verkar nolltoleransens syfte vara att uteliggare skall just diskrimineras och städas bort från stadens offentliga rum.

Konsensus verkar finnas kring att uteliggare, eller tiggare, inte kan göras olagliga som en grupp eller en status, istället kriminaliseras beteendet. Förespråkare till lagar som kriminaliserar att sova, dricka, se till sin hygien med mera på offentliga platser bygger sina argument på att beteendet är frivilligt. Motståndare till dessa lagar hävdar att beteendet inte är valfritt utan härstammar ur nödvändighet. En uteliggare står mellan valet att sova på offentliga platser eller att göra intrång (Mitchell, 2003, sid. 202). I domstol har nödvändighetsargumentet vunnit framgång flera gånger, bland annat då en man sov ute och det kunde visas att det saknades plast på härbärke. Enligt en nationell undersökning, gjord av National Law Center on Homelessness and Poverty, i mitten av 1990-talet fanns det inte en enda mellanstor eller stor stad som inte saknade plats på härbärke vilket borde göra argumentet hållbart varje gång (Mitchell, 2003, sid. 209).

Mitchell beskriver hur diskussionen i USA är

“something exceedingly perverse [...] homeless people and their advocates are driven, in the current urban context, to argue for the *right* to sleep in public, to lie on sidewalks, to beg on the streets, or to shit in the alleys.” (Mitchell, 2003, sid. 209)

Nordamerika använder alltså reglering, av de offentliga rummen och användningen av dem, som en strategi för att begränsa tillgängligheten av de offentliga rummen för uteliggare och göra städerna mer attraktiva för turister och investerare.

Reglering i Sverige

Europeiska länder är mindre villiga att anta en hårdare linje med nolltolerans för oönskade grupper i samhället, såsom hemlösa, än vad som är fallet i Nordamerika (Body-Gendrot, 2000, Chapter 5; Wacquant, 1999 i Doherty et al, 2008, sid.292-293).

Ofta är det inte ett absolut förbud för uteliggare med flera, utan en begränsning, av tid och rum, av att bara vissa sorters aktiviteter får utföras på platsen (Doherty et al 2008, sid.291-292).

Användningen av nationella lagar och stadgar för att stänga ute oönskade individer eller villkora användningen av publika platser varierar i Europa. Sällan är uteliggare det uttryckliga målet för dessa lagar, och lagarna påverkar fler grupper, men det är uteliggare som mest konkret drabbas av begränsningarna av de offentliga rummen.

Vid utformningen av offentliga rum skall kommunen ha samråd med berörda parter, vilket kan ses som ett försök att garantera att alla skall ha tillgänglighet till de offentliga rummen.

I Sverige finns inget uttryckligt förbud mot att diskriminera mot en viss grupp i detaljplanprocessen, men hänsyn skall tas till både allmänna och enskilda intressen (Plan- och bygglag 2010:900, 2 kap. 1 §). I 5 kap. 11 § står att kommunen skall samråda med de som berörs, främst åsyftas berörda myndigheter, fastighetsägare och boende. Eventuellt lämnas en öppning för att även en uteliggare skulle kunna få medverka i samrådskretsen i punkt 4. Att uteliggare som använder sig av en offentlig plats skulle räknas till "enskilda i övrigt som har ett väsentligt intresse av förslaget" (Plan- och bygglag 2010:900, 5 kap. 11 §) är dock tveksamt.

Även i det fall uteliggare skulle räknas till samrådskretsen innebär det inte att de inbjuds till att delta i processen, att deras åsikter skulle få gehör eller att de skulle använda sig av möjligheten. I en studie av Thanem visade det sig att uteliggare inte inbjuds till att delta i planeringsprocessen kring de offentliga rummen, såsom andra grupper som berörs av förändringarna, eftersom just denna grupp anses vara en del av problemet (Thanem, 2011, s. 451).

Det visade sig också att uteliggarna inte på något formellt vis protesterade eller organiserade sig när Odenplan och Fridhemsplan i Stockholm gjordes om för att stänga ute dem. Istället blev det tydligt att de som planerade ombyggnationen arbetade aktivt för att lösa upp den gemenskap uteliggarna hade format på dessa platser (Thanem, 2011, sid. 443) och på så vis snabbt driva bort uteliggarna från de offentliga rummen.

Reglering är, som visats ovan, inte en lika viktig strategi för att hantera uteliggare i de offentliga rummen i innerstaden i Sverige som i Nordamerika. I den mån reglering för att driva ut uteliggare används är det främst genom att besluta vilka beteenden som är tillåtna i olika delar av staden. Detta liknar i vissa delar den reglering som finns i den amerikansk litteratur med den skillnaden att den sällan är lika långtgående.

Det mesta av regleringen kring tillgängligheten och användningen av offentliga rum har sitt ursprung i den allmän ordningsstadga (1956:617). Allmänna ordningsstadgan är numera upphävd och varje kommunfullmäktige beslutar om lokala ordningsstadgar. De lokala ordningsstadgarna måste dock beröra klart avgränsade och definierade områden och får inte strida mot någon lag eller den allmänna ordningsstadgan. Kommunerna kan besluta om hur olika platser får användas.

”Med allmän plats förstås i denna stadga gata, torg, park och annan plats, som enligt fastställd stadsplan eller byggnadsplan utgör allmän plats och som upplåtits för avsett ändamål, för allmänheten tillgänglig del av hamnområde samt allmän väg även som annat område, som är upplåtet till eller eljest nyttjas för allmän samfärdsl.

I lokal ordningsstadga må bestämmas, att andra till allmänt begagnande upplåtna områden än nyss sagts vid tillämpningen av allmänna ordningsföreskrifterna i denna stadga även som av föreskrift i lokal ordningsstadga skola vara likställda med allmän plats.” (Allmän ordningsstadga 1956:617, 1 kap. 1 §)

Kommunerna kan alltså förbjuda beteenden på vissa platser som inte är förbjudna eller kriminaliserade generellt, för att upprätthålla den allmänna ordningen.

”Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, en kommun får meddela de ytterligare föreskrifter för kommunen eller del av denna som behövs för att upprätthålla den allmänna ordningen på offentlig plats.” (Allmän ordningsstadga 1956:617, 3 kap. 8 §)

I Göteborgs ordningsstadga finns flera förbud som typiskt sett drabbat uteliggare hårdare än andra. Ordningsstadgarna tycks användas som ett medel med vilket kommunen inte bara säkrar den allmänna ordningen utan också påverkar den allmänna uppfattningen om hur stadens offentliga rum bör användas, för att kunna göra de offentliga rummen ogästvänliga för uteliggare.

Det finns förbud mot att förtära alkoholhaltiga drycker på offentlig plats annat än i samband med tillåten utskänkning av sådana drycker inom flera områden, bland annat centrala Göteborg (9 §). Uteliggare blir särskilt utpekade genom att de för det mesta saknar medel för att handla i barer och restauranger och flera har alkoholproblem vilket gör dem ovälkomna.

Dessutom finns förbud mot att samla in pengar utan polismyndighetens godkännande, förutom i samband med framförande av gatumusikanter (10 §). Förut fanns det förbud mot gatumusikanter i de fall de saknade tillstånd i Göteborg, mellan klockan 11.00 och 15.00, men detta var en av få gånger som debatt väcktes och lokala artister slöt upp och protesterade genom spelningar på stadens gator för att visa sitt stöd för gatumusikerna (Thörn, 2011, sid. 1000). Idag är förbudet upphävt.

Även möjligheten till tillfällig försäljning på allmän plats, utan polistillstånd, är begränsad i rum, till att bara vara tillåtet inom centrala staden på allmän försäljningsplats som upplåtits till torghandel, och i tid, till då torghandel inte pågår (12 §), men försäljning av tryckta skrifter såsom exempelvis Faktum, en tidning som säljs för att stödja hemlösa, är tillåtet hela tiden (Göteborgs Stads hemsida, 2013-05-13). Trots att det är tillåtet att sälja tidningen på gatan har Faktum ofta behövt förhandla för att hitta platser i innerstaden där försäljarna inte har tvingats bort (Thörn, 2011, sid. 1002).

Malmö ordningsstadga har många likheter med Göteborg. Här tar jag upp några paragrafer som kan påverka uteliggares situation. Ordningsstadgan verkar dock inte vara skriven med särskilt fokus på uteliggare. I Malmö stads ordningsstadga finns förbud mot att samla in pengar utan polisens tillstånd, 12 §. Inte heller får förtäring av alkohol ske på offentlig plats om det föranleder olägenhet i fråga om ordning och nykterhet, enligt 13 §. Camping är inte tillåten på annan plats än på anvisad camping enligt 15 §, men dock står inget om ett förbud att sova på offentlig plats i det fall det sker utanför tält, husvagn eller

liknande anordning. Sverige är dock ett kallt land och det kan tänkas att denna paragraf används för att begränsa uteliggares möjlighet till att sova i de offentliga rummen. Brott mot ordningsstadgan kan leda till penningböter enligt 25 § (Malmö stads hemsida, 2013-05-24).

Kriminaliseringen av beteenden som typiskt sätt återfinns bland hemlösa sker genom brottsbalkens 16 kap. 16 §, *Förargelseväckande beteende*.

”Den som för oljud på allmän plats eller annars offentligt beter sig på ett sätt som är ägnat att väcka förargelse hos allmänheten, döms för förargelseväckande beteende till penningböter. Lag (1991:240)” (Brottsbalk (1962:700) 16 kap. 16 §)

Förargelseväckande beteende ska för att vara straffbart vara ägnat att väcka förargelse, enligt gängse uppfattning, hos allmänheten och det måste ske offentligt. Det krävs inte att det finns en allmänhet på platsen när handlingen utförs.

I Kommentaren till 16 kap 16 § förargelseväckande beteende står skrivet att lagrummet förändrades 1976 och att samtidigt upphävdes 16 kap 15 § vilket gjorde fylleri straffbart. I dagsläget är:

”Berusning som sådan är inte förargelseväckande beteende, och inte heller sådana inslag i en berusad persons uppträdande som typiskt sett har ett omedelbart samband med berusningen utan att de tar sig några mer uppseendeväckande eller störande uttryck.” (Zeteo kommentaren till 16 kap. 16 § Förargelseväckande beteende)

Eftersom uteliggare ofta har individuella problem utöver den akuta hemlösheten är även lag om omhändertagande av berusade personer m.m. intressant. Det görs ingen skillnad mellan berusning av alkohol och annat berusningsmedel. Möjligheten att ingripa, för polis och ordningsvakt, är ett uttryck för försöken att skapa trygga och säkra platser för allmänheten att vara på.

Enligt lag kan en kraftigt berusad person omhändertas, om denna utgör fara för sig själv eller annan, och dennes berusningsmedel beslagt. Här blir det tydligt hur uteliggare hamnar i en särställning. En uteliggare saknar eget hem, och har ofta alkoholproblem, men inte kan dricka på samma sätt som de som har hem utan att riskera att bli omhändertagen.

”Den som anträffas så berusad av alkoholdrycker eller annat berusningsmedel att han inte kan ta hand om sig själv eller annars utgör fara för sig själv eller för någon annan få omhänderas av en polisman.

Anträffas någon där han eller någon annan har sin bostad, får han inte omhändertas enligt första stycket.” (Lag 1976:511 om omhändertagande av berusade personer m.m. 1 §)

”Bedöms den omhändertagne vara i behov av hjälp eller stöd från samhällets sida, skall polisen innan omhändertagandet upphör gå honom till handa med råd och upplysningar samt, i den mån det lämpligen kan ske, samråda med annat samhällsorgan som har till uppgift att tillgodose sådant behov” (Lag 1976:511 om omhändertagande av berusade personer m.m. 7 §).

”Alkoholdrycker eller andra berusningsmedel, som påträffas hos den omhändertagne, skall tas ifrån honom.” (Lag 1976:511 om omhändertagande av berusade personer m.m. 8 §)

”Vad som gäller för en polisman enligt denna lag gäller i tillämpliga delar också för en ordningsvakt, om inte annat framgår av hans förordnande.” (Lag 1976:511 om omhändertagande av berusade personer m.m. 10 §)

Regleringen i Sverige är inte lika långtgående, eller en lika välanvänd strategi, för att begränsa uteliggares användning av de offentliga rummen som i Nordamerika. Inte desto mindre används det som en del av kommuners uppstädningsstrategier av städerna genom att förbjuda vissa beteenden på vissa platser. Det står också att finna att polisen, och ibland ordningsvakter, har befogenheter att omhänderta personer för att säkra den allmänna ordningen och säkerheten. Huruvida detta är något konstigt i ett demokratiskt samhälle som alla skall kunna använda sig av kan ifrågasättas. Samma fråga som debatterats av nordamerikanska forskare, om reglering verkligen är en förutsättning för människor att kunna mötas i de offentliga rummen eller om reglering begränsar dessa möten, är intressant även i den svenska kontexten.

Diskussion

Här nedan diskuterar jag möjliga konsekvenser av de strategier jag kunnat utläsa används i Sverige och i Nordamerika och försöker besvara de frågeställningar jag ställt upp i början av detta arbete.

Hur påverkar den ökade regleringen och övervakningen av offentliga rum uteliggares situation?

Vilka strategier finns för att driva bort uteliggare från centrala delar av staden och på vilka sätt skiljer sig strategierna åt mellan Sverige och Nordamerika?

Av det jag funnit i min litteratur- och lagtextstudie tyder allt på att de strategier som finns, är ämnade att försvåra och driva bort uteliggare från de offentliga rummen i staden, och inte för att underlätta livet i de offentliga rummen för uteliggare. Strategier för att driva bort uteliggarna och försvåra deras situation i offentliga rum i städerna finns i både Sverige och Nordamerika, men strategierna skiljer sig åt i de olika kontexterna (Thörn, 2011, 989). Gemensamt är dock att de strategier som används i Sverige och i Nordamerika verkar driva bort uteliggarna från de offentliga rummen på ett effektivt sätt. Uteliggarnas situation i de offentliga rummen försvåras och många av dem väljer att flytta iväg till områden där de inte är lika sårbara och trakasseras mindre.

Grovt kan konstateras att Nordamerika använder sig av reglering för att styra över uteliggares möjligheter att använda sig av de offentliga rummen. I Sverige används kontroll och övervakning som en viktig del av de strategier som finns för att rensa upp i städerna.

Det kan sägas att regleringen, som främst används i den nordamerikanska kontexten, väcker starkare känslor och ett större motstånd från uteliggare och andra, än de metoder som används i Sverige. Lagarna framstår ofta som omoraliska eller onödigt hårda, eller till och med olagliga, mot en redan utsatt grupp i samhället (Mitchell, 2003, sid. 199).

Detta tyder på användningen av reglering som strategi för att försöka driva ut uteliggare från staden, i allmänhetens ögon kan anses vara moraliskt förkastligt, men att det ändå är en strategi som kan anses vara mer demokratisk än den svenska motsvarigheten. Regler och

lagar stiftas i det öppna, av demokratiskt valda representanter, och inte genom konsensus mellan politiker och privata aktörer där uteliggare helt saknar röst och överenskommelsen görs i det fördolda (Thörn, 2011, sid. 996- 998). Effekterna blir också att debatt uppstår kring regleringen och dess tydliga påverkan på uteliggares situation.

Strategierna som används i Sverige sker genom samarbetet mellan kommersiella krafter och kommunen för att driva ut uteliggare, det sker i det fördolda och väcker väldigt lite uppmärksamhet. Genom att använda sig av utformning och kampanjer för att förändra allmänhetens attityd kring de offentliga rummen osynliggörs hur uteliggare drivs bort och en acceptans för att de inte passar in i stadens offentliga rum växer. Samhällsopinion väcks inte kring hur dessa förändringar påverkar uteliggare eller vart uteliggarna förvisas istället blir resultatet *out of sight, out of mind*.

Jag tycker inte att en ökande reglering är en bra strategi för att hantera uteliggare i de offentliga rummen, men viss reglering kring vilka beteenden som är tillåtna eller förbjudna tror jag är nödvändigt i alla samhällen. Det är dock viktigt att fundera över vilka som drabbas och om de som är särskilt påverkade av regleringen har alternativ till att bryta mot de regler som ställs upp. Har uteliggare fortfarande samma rätt till de offentliga rummen som de med hem har? Det jag efterlyser är alltså inte en amerikanisering av strategierna för att hantera uteliggare utan en debatt kring de strategier som finns i Sverige och hur de påverkar uteliggarnas situation, och hur landskapsarkitekter genom sin yrkesroll kan påverka livet för de som tillbringar sina dagar och nätter i stadens offentliga rum.

Varför det är intressant att driva bort uteliggare från stadens offentliga rum finns det flera förklaringar till, här ovan presenterar jag en välkänd teori, Broken Windowteorin (Wilson och Kelling, 1982 i Mitchell, 2003). Denna teori har fått ett sådant genomslag att den nästan kan verka som sunt förnuft (Mitchell, 2003, sid. 199), men konsekvenserna av denna teori innebär enligt mig inte någon självklar eller önskvärd samhällsutveckling. Enligt Broken Window teorin signalerar uteliggare, och andra fattiga eller avvikande och oönskade individer, ett förfall och en potentiell brottslighet i området vilket leder till att dessa individer, precis som ett krossat fönster, måste städas bort (Mitchell, 2003, sid. 199). Ett medvetet osynliggörande av oönskade, fattiga och hemlösa individer tjänar privata och statliga, eller kommunala, intressen. Genom att exkludera uteliggare från den representativa, och synligaste, delen av staden – de offentliga rummen i innerstaden – städas staden. Uppstädningen av städerna gör att städerna upplevs som säkrare och mer attraktiva för invånarna, investerare och turister (Thörn, 2011, sid. 992).

Att en sund och växande lokal ekonomi skulle kräva en illusion av att sociala problem inte finns kan i längden inte leda till en god samhällsutveckling. Genom att osynliggöra sociala problem, och flytta på dem istället för att lösa dem, kan en ekonomi inte växa utan en ökande segregation och sociala orättvisor.

Att Sverige flyttar på det sociala problem som uteliggare representerar, snarare än försöker lösa det (Franzén, 2001 i Thörn, 2011, sid. 993) är kanske en korrekt beskrivning av situationen.

Jag tycker att de offentliga rummen kan eller bör anses vara en representation av samhället i stort eftersom de offentliga rummen utgör stadens gemensamma ytor, som alla kan använda. Förutom de offentliga rummen, såsom parker, gator och torg, saknas det platser i staden dit alla har tillträde och får vistas på lika villkor. Detta till trots antyder studien att alla inte har rätt till dessa ytor och att detta kanske inte ens är önskvärt från vissa håll. I både Sverige och Nordamerika blir allt fler platser halvoffentliga och användningen och tillgängligheten blir alltmer styrd och begränsad. När allt fler av de offentliga rummen i

Sverige omvandlas till att bli halvprivata (Doherty et al, 2008, sid. 291) krymper livsutrymmet för uteliggare och en redan marginaliserad och sårbar grupp osynliggörs alltmer i samhället och staden.

Uteliggare gör genom sin närvaro i stadens offentliga rum sin situation synlig och lyfter flera olika frågor i den politiska debatten, såsom missbruk, bostadsfrågor och frågan om klasskillnader. Genom demonstrationer i den Nordamerikanska kontexten (Mitchell, 2003, sid. 220) och genom att inte helt undvika platserna i den svenska kontexten lyfts frågorna (Thanem, 2011, s. 451, 456). Att uteliggarnas tillgänglighet till de offentliga rummen begränsas riskerar att leda till att debatten kring denna marginaliserade grupp tystnar. Det är inte bara debatten om uteliggare utan också debatten om de offentliga rummen som påverkar uteliggarnas situation i de offentliga rummen.

Debatten om stadens offentliga rum påverkar platsernas användning och i förlängningen tillgängligheten till dem. Sättet som stadens gemensamma ytor diskuteras på, och hur vi väljer att benämna dem, påverkar hur de offentliga rummen upplevs och används (Doherty et al, 2008, sid. 294). Offentliga rum skall vara till för allmänheten (Nationalencyklopedin, 2013-05-16), men vilka som är inkluderade i allmänheten kan ifrågasättas. I min studie har jag funnit att uteliggare, när de tigger, kommit att jämföras med själlösa ting i kanadensisk domstol (Blomley, 2007, sid. 1703) och tydligt saknat den status som allmänheten kan antas inneha. Jag tycker att sättet på vilket uteliggare diskuteras tydligt utesluter dem ifrån den allmänhet som de offentliga rummen är till för. Exempel på hur vem, och till vad, stadens offentliga rum är till för går att finna både i Nordamerika och i Sverige. Det handlar om ytor för rekreation och inte platser att leva sina liv eller bara vistas. I Göteborg har de under flera år kampanjats för att de offentliga rummen i staden skall ses som ett gemensamt vardagsrum (Thörn, 2011, sid. 997), i vilka uteliggare inte passar in. I Berkeley städades Peoples Park upp och uteliggare tvingades lämna en del av parken då den skulle bli volleybollbanor för studenter och medelklassen i området (Mitchell, 2003, sid. 128).

Trots att uteliggare är en grupp som är beroende av de offentliga rummen och tillbringar det mesta av sin tid i dessa rum (Rosengren, 2005, sid. 91) saknar de nästan helt inflytande över hur de offentliga rummen utvecklas, utformas och hur de få användas. Uteliggare jämföras i planeringsprocessen inte med andra grupper i samhället och uteliggarnas behov och önskemål beaktas inte när rummen utformas eller omformas (Thanem, 2011, sid. 443).

Uteliggares privata sfär är en del av det offentliga rummet och särskilt viktigt för denna grupp då det är på dessa platser de lever ut sina liv och måste sköta alla de behov som de flesta människor vanligtvis sköter i tryggheten av sina hem (Doherty et al, 2008, sid. 203). Vilka beteenden och aktiviteter som tillåts och underlättas i de offentliga rummen påverkar därför direkt uteliggares liv. Utformningen av de offentliga rummen och hur regleringen och övervakningen av dessa sker och utökas och användning av dem påverkar därför uteliggares situation på ett direkt sätt.

Uteliggare har särskilt stora behov av offentliga rum som är utformade för flera olika sorters användning. För uteliggare är det viktigt att det finns offentliga toaletter och privata hörn där de kan dra sig undan andra som använder det offentliga rummet, eftersom uteliggares privata sfär är en del av det offentliga rummet. Uteliggare är förvisade till att använda sig av de offentliga rummen för livets alla aspekter och göromål (Doherty et al, 2008, sid. 292).

Den ökande regleringen och övervakningen av de offentliga rummen i staden har till syfte att styra användarnas beteende och platsernas funktion i samhället. Under det senaste århundrandet har de som utformat stadens offentliga rum systematiskt arbetat med att öka

kontrollen och begränsa tillgängligheten till dessa rum (Davis, 1990; Gold and Revil, 2000; Harvey, 1989; Lefebvre, 1991, i Mitchell, 2003, sid. 140). Den ökande kontrollen och övervakningen begränsar användningen av de offentliga rummen och lämnar ofta uteliggare exponerade för väder, vind och våld (Mitchell, 2003, sid. 195- 196; Thörn, 2011, sid. 998).

Det tycks som om uteliggare är ett hot mot dem som använder sig av de offentliga rummen, varför en ökad reglering och övervakning av dessa rum skall göra de offentliga rummen säkrare och mer användbara. Hur utsatta och sårbara uteliggare blir som en följd av dessa strategier diskuteras sällan. Genom utformningsåtgärder och övervakning fräntas uteliggare ofta möjligheten till skydd för väder. Skydd för trakasserier, av andra i samhället eller polisen, minskar också. Uteliggarna blir synliga och det sätt på vilket polisen och väktare upprätthåller regler resulterar ofta i att uteliggare hanteras bryskt. Alla möjligheter till någon form av privatliv minskar också när övervakningen ökar i stadens offentliga rum.

I Sverige utformas offentliga rum inte sällan för att underlätta övervakningen, och driva bort uteliggare, vilket resulterar i platser som saknar gränser och mer intima och privata rum (Thanem, 2011, s. 450), inte heller skapas offentliga rum att bara vara och vistas i. Detta tror jag är en förlust inte bara för uteliggare som blir mer utsatta och synliga när buskage, murar, lusthus och bänkar tas bort, utan också för alla andra som lever och besöker städerna. Ett minskat antal offentliga rum och typer av platser gör livsmiljön för alla fattigare. Samtidigt som miljön blir mer ogästvänlig för uteliggare försvinner också platser för ungdomar att umgås, bänkar för äldre och barnfamiljer att vila vid eller sitta en solig förmiddag och spännande platser för barn att upptäcka. Visst kan dessa platser locka till sig uteliggare, men genom att skapa platser som saknar de kvalitéer som uteliggarna eftersöker förlorar hela samhället vackra och användbara platser samtidigt som det verkliga problemet som uteliggare utgör inte på något sätt förs närmare en lösning.

Genom att alienera uteliggare och driva bort dem från stadens offentliga rum, i vilka alla olika sorters människor kan mötas, pekas de ut och riskerar att bli fast i hemlöshet (Swärd, 1999, sid. 294). Dessutom urlakas den sociala tilliten, och uteliggare blir en grupp som den övriga allmänheten betraktar med misstänksamhet, obehag och rädsla.

Den allmänna opinionen verkar vara att uteliggare gör människor oroliga, obekväma och att de skräpar ner de offentliga rummen (Thanem, 2011, s. 449- 450). Om de som har makt över stadens offentliga rum delar denna uppfattning är en ökad kontroll i de offentliga rummen en naturlig utveckling av stadens gemensamma platser. Att kontrollen i de offentliga rummen är en förutsättning för fungerande platser där alla kan känna sig säkra att mötas (Blomley, 2007, sid. 1698) ligger nära de tankar jag själv hade i början av denna studie. Jag tror fortfarande att en viss form av kontroll kan vara av godo men detta arbete har fått mig att reflektera över sättet på vilket kontrollen utövas och vem som i sammanhanget är maktlös att påverka utvecklingen, såsom uteliggare. Jag tycker att det måste få finnas en diversitet av platser i staden som kan fylla olika människors behov. Människor ska inte känna sig osäkra i staden, och det gäller både de som går hem sent om natten och de som sover ute i det fria.

I Nordamerika används reglering som en strategi med vilken uteliggare i det offentliga rummet styrs eller drivs bort (Mitchell, 2003 i Thörn, 2011, sid. 992). Genom att kriminalisera många av de beteenden som återfinns bland uteliggare försvåras situation för uteliggares i det offentliga rummet. Denna strategi, att genom reglering försöka driva ut uteliggare, är mycket tydligare i Nordamerika än i Sverige. I Sverige finns dock försök att genom lokala ordningsstadga förbjuda beteenden som är en del av uteliggares överlevnadsstrategier i staden, bland annat förbud mot att campa på annan plats än på camping.

I Sverige sker en ökad kontroll och övervakning av offentliga rum, genom social kontroll, övervakningskameror och väktare (Thamen, 2011, sid. 453). Strategierna i Sverige, att genom utformning och attitydförändringar i samhället, leda bort och osynliggöra uteliggare fokuserar inte på att lösa problemet utan att skjuta bort från innerstaden.

Avslutande Reflektion

Reflektion av metod och resultat

Resultatet av studien gav mer rättframma svar på mina frågeställningar än jag förväntat mig. I Nordamerika används reglering och övervakning av nyttjandet av offentliga rum för att begränsa denna grups tillgänglighet till allmänna ytor i staden. I Sverige används främst övervakning, utformning av de offentliga rummen och opinionsbildning kring de offentliga rummen för att driva bort uteliggare och istället premiera en mer bemedlad, och mindre stökig, allmänhets användning av de offentliga ytorna (Thörn, 2011, sid. 989, 1004).

Nästan all forskning jag använt mig av är relativt ny, det mesta är från mitten 2010- talet och framåt, vilket tyder på att de strategier som beskrivs är aktuella. Hur flexibla och dynamiska strategierna är vet jag inte, men enligt Thörn är de svenska strategierna mer flexibla och går snabbare att anpassa till samhällsförändringar. Reglering är en statisk strategi som tar tid att förändra, men även samhällsopinion tar tid att svänga, hur länge dessa strategier kan antas vara de förhärskande i Nordamerika respektive Sverige är dock svårt att uttala sig om.

Om studien genomförts med andra metoder, såsom intervjuer av hemlösa och uteliggare, hade kanske frågan om hur uteliggare påverkas av strategierna kunnat besvaras annorlunda. Visserligen hade det blivit en studie av de effekter ett fåtal individer upplevt, men det hade varit ett bra sätt att studera effekter av strategierna i konkreta fall. Intervjuer hade kanske lett till andra slutsatser och en mer ingående analys av hur strategierna som begränsar användningen och tillgängligheten till de offentliga rummen påverkar uteliggares situation.

Jag tror att en litteraturstudie av den svenska och den nordamerikanska kontexten var en bra metod för att besvara de frågeställningar jag ställt upp, och är nöjd med valet av metod. Hur givande lagtextstudien var och hur mycket den gav ställer jag mig mer tveksam till. Den svenska lagtextstudien var intressant och motsvarade i viss mån den reglering som beskrevs i den nordamerikanska litteraturen. När reglering diskuteras i den svenska kontexten får diskussionen inte samma tyngd som i den nordamerikanska kontexten eftersom forskning saknas om regleringens effekter på det offentliga rummet och uteliggares situation. Den svenska regleringen leder inte till samma begränsning av tillgängligheten för uteliggare till stadens offentliga rum, som den nordamerikanska regleringen gör. Reglering är inte en lika använd strategi i Sverige och det är svårt att hitta samma mängd reglering av offentliga rum här. Lagtextstudien kom därför att mer likna en diskussion där jag tog upp de lagar och bestämmelser jag anser ha en påverkan på uteliggare i stadens offentliga rum.

För litteraturstudien fanns det mycket material och avgränsningen av material kom tyvärr att bli ett resultat av att tiden rann ut snarare än att jag hittade de mest relevanta källorna. Källor jag fann var visserligen relevanta, men de gav inte mycket motstridig information vilket ledde till att resultatet blev tydligt men kanske inte gav en lika rättvisande bild av verkligheten. Samtliga författare jag har läst tar ställning mot strategiernas användning

medan tendensen verkar vara att strategierna blir alltmer tydliga och accepterade hos majoriteten av allmänheten i både Sverige och Nordamerika.

Mycket av litteraturen jag har läst har varit politisk och tydligt tagit ställning mot hur uteliggare tvingas bort från offentliga platser i innerstaden. Jag har inte läst någon ursprungskälla som argumenterar för en hård reglering eller nolltolerans av uteliggare. Flera av författarna tar dock upp forskare som argumenterar för de strategier som används för att hantera uteliggare i stadens offentliga rum. I de artiklar jag har läst redogör författarna för de svagheter och de sociala orättvisor en ökad reglering och uppstädning av städerna leder till, men ofta utan att redogöra för argumenten som förs fram av de som förespråkar strategierna.

I Don Mitchells forskning nämns exempelvis flera författare upp som argumenterar för en begränsning av tillgängligheten för uteliggare och deras användning av de offentliga rummen. Mitchell redogör för hur reglering ofta blir både moraliskt förkastlig och strider mot den amerikanska konstitutionen (Mitchell, 2003, sid. 199), utan att visa på om de teorier som förespråkar en hård reglering ställer upp hållbara argument eller inte.

Det skulle vara intressant att studera källor och teorier som argumenterar för en utökad reglering kring användandet och tillgängligheten för uteliggare till offentliga rum i staden, för att få en mer nyanserad bild av hur och varför strategierna ser ut som de gör. Slutsatserna av studien kommer av att jag läst författare som tar ställning emot de strategier som används för att driva bort uteliggare från stadens offentliga rum samt min övertygelse om att stadens offentliga rum skall vara till för alla. Hur mycket slutsatsen beror på att jag saknar ursprungskällor som tar ställning för en hård övervakning och reglering kan jag inte svara på, men jag har försökt att kritiskt studera författarnas argument.

Det verkar som att det finns en konsensus kring hur strategierna i Sverige och Nordamerika ser ut i den litteratur jag läst, men då tiden för detta kandidatarbete har varit begränsad och materialet jag tagit del av inte täcker in hela ämnet kan det finnas fler strategier. I en av texterna antydde exempelvis att hela USA inte hade en nolltolerans emot uteliggare i stadens offentliga rum (Lee, 2003, DeVerteuil, 2006, DeVerteuil et al, 2009 i Thörn, 2011, sid. 992), men om detta innebär att andra strategier än reglering användes mer flitigt på dessa platser eller om sättet på vilket regleringen efterföljdes var mjukare framgick inte.

Vem det offentliga rummet är till för är en fråga jag fortfarande finner intressant och som jag inte funnit svar på i denna uppsats. Jag tycker att debatten kring vem som får använda det offentliga rummet och på vilka sätt tillgängligheten kan och bör begränsas är viktig, inte minst bland landskapsarkitekter.

En av anledningarna till att studien varit så engagerande är att arbetet har varit tvärvetenskapligt och därmed kopplat landskapsarkitektens yrkesroll till det sociala och politiska landskap i vilken landskapsarkitekten verkar.

Vidare forskning

Detta arbete har gett mig en större förståelse för de strategier som används för att exkludera människor från platser som ska vara till för alla, det vill säga offentliga rum i staden. Frågan om vem dessa gemensamma platser ska vara till för känns minst lika intressant och brännande nu när jag slutfört studien som när jag först tog mig an arbetet i början av denna kurs.

Under arbetets gång har flera frågor väckts och jag har upptäckt flera sidospår som skulle vara intressanta att undersöka och troligen skulle leda till en mer djuplodande diskussion om stadens offentliga rum. Jag önskar att jag hunnit sätta mig in i fler av de teorier som finns kring varför uteliggare i stadens offentliga rum bör drivas ut och vad konsekvenserna blir enligt dessa teorier i det fall uteliggare tillåts en obegränsad användning av de offentliga rummen.

Mitchell skriver att "contemporary designers of urban 'public' space increasingly accept signs and images of conduct as more natural and desirable than contact itself" (Mitchell, 2003, sid. 141). Detta fick mig att börja fundera över sambandet mellan uteliggares tillgänglighet till det offentliga rummet och social tillit i samhället. Kontakten människor emellan har ersatts av en konstruerad bild av möten mellan människor, vilket inte gagnar möten mellan olika sorters människor eller skapar en ökad social tillit. Jag hade gärna undersökt hur den sociala tilliten påverkas av de strategier, både reglering och den förändrade utformningen och synen på de offentliga rummens roll i staden, som finns för att driva bort uteliggare.

Vidare skulle jag gärna undersöka *varför* strategierna är olika i Nordamerika och Sverige samt i vilken utsträckning strategierna är på väga att förändras och vilka framtida strategier som kan spås vara på frammarsch i Sverige.

Källförteckning

Tryckta källor

Blomley, N. (2007) How to turn a Beggar into a Bus Stop: Law, Traffic and the 'Function of the Place', *Urban Studies* [elektronisk] Vol.44(9), sid. 1697-1712

Tillgänglig: <http://usj.sagepub.com/content/44/9/1697> [2013-04-23]

Doherty, J., Busch-Geertsema, V., Karpuskiene, V., Korhonen, J., O'Sullivan, E., Sahlin, I., Tosi, A., Petrillo, A., Wygnaska, J. (2008) Homelessness and Exclusion: Regulating public space in European Cities. *Surveillance & Society*. [elektronisk] Vol. 5(3), sid. 290-314.

Tillgänglig: [http://www.surveillance-and-society.org/articles5\(3\)/homelessness.pdf](http://www.surveillance-and-society.org/articles5(3)/homelessness.pdf) [2013-04-08]

Lindstedt, I. (2013) *Texternas hantverk- om retorik och skrivande*, 2. ed. Lund: Studentlitteratur AB

Mitchell, D. (2003) The end of public space? People's park, the public, and the right to the City, *The right to the city: Social justice and the fight for public space*, New York: Guilford Press

National encyklopedin [elektronisk] uppslagsord: offentligt rum

Tillgänglig: www.ne.se [2013-05-16]

Patel, R., Davidson, B. (2012) *Forskningsmetodikens grunder– att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, Lund: Studentlitteratur AB

Ranasinghe, P., Valverde, M. (2006) Governing Homelessness through Land-Use: A Sociolegal Study of the Toronto Shelter Zoning By-Law, *The Canadian Journal of Sociology* [elektronisk] Vol. 31(3), sid. 32-349

Tillgänglig: <http://www.jstore.org/stable/20058713> [2013-03-13]

Rosengren, A. (2005) Plats för hemlösa. i: *Speglingar av rum: om könsskodade platser och sammanhang*. Red. Friberg, T., Listerborn, C., Andersson, B., Scholten, C., Brutus Östlings Bokförlag Symposium: Stockholm, sid. 87-101.

Sahlin, I. (2010) Central state and the homelessness policies in Sweden: new ways of governing, *International Journal of Housing Policy* [elektronisk] Vol. 4(3), sid. 345-367

Tillgänglig: <http://www.tandfonline.com/loi/reuj20> [2013-04-17]

SFS 1956:617. Allmän ordningsstadga, Stockholm: Justitiedepartementet.

Tillgänglig: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19760511.HTM> [2013-05-24]

SFS 1962:700. Brottsbalken, Stockholm: Justitiedepartementet.

Tillgänglig: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19620700.HTM> [2013-05-24]

SFS 1976:511. Lag om omhändertagande av berusade personer m.m.
Stockholm: Justitiedepartementet.
Tillgänglig: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19760511.HTM> [2013-05-28]

SFS 2010:900. Plan- och bygglagen, Stockholm: Justitiedepartementet.
Tillgänglig: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20100900.htm> [2013-05-24]

Swärd, H. (1999) Homelessness in Sweden- discussion, patterns, and causes, *European Journal of Social Work* [elektronisk] vol. 2(3), sid. 289-303
Tillgänglig: <http://tandfonline.com/loi/cesw20> [2013-04-25]

Thanem, T. (2011) All talk and no movement? Homeless coping and resistance to urban planning, *Organization* [elektronisk] Vol.19(4), sid. 441-460
Tillgänglig: <http://org.sagepub.com/content/19/4/441> [2013-04-11]

Thörn, C. (2011) Soft policies of exclusion: entrepreneurial strategies of ambience and control of public space in Gothenburg, Sweden. *Urban Geography*, Vol. 32 (7), sid. 989-1008.

Otryckta källor

Göteborgs Stads hemsida, länken Styrande dokument, länken Ordningsföreskrifter mm, Lokal ordningsstadga för Göteborgs kommun [elektronisk]
Tillgänglig: <http://www4.goteborg.se/prod/g-info/ffs.nsf/0/87697eb7a8b3026ac1256d96003d7e0b?OpenDocument> [2013-05-13]

Zeteo, Kommentaren till Brottsbalken 16 kap. 16 § Förargelseväckande beteende.
Tillgänglig: <http://www.nj.se/cms/pub/zeteo-startsida> [2013-05-06]

Malmö Stads hemsida, länken sök: Lokal ordningsstadga för Malmö kommun [elektronisk]
Tillgänglig: http://www.malmo.se/download/18.31ab534713cd4aa9213960c/Lokala+ordningsstadgan_2013_03.pdf#search='lokala+ordningsstadga [2013-05-24]